

Цензор снів

Автор:

[Юрій Винничук](#)

Цензор снів

Юрій Павлович Винничук

Головних героїв цього роману двоє. Вони різні за характером і поглядами, вони антиподи, але багато чого в них є спільного: зріст, вага, колір волосся, колір очей, вік. Коли дивитися на їхні юнацькі фото, складається враження, що це якщо не рідні, то принаймні брати у перших. Навіть пізніше, коли вони стали дорослими, і один з них зостався по-юнацькому худим, а другий огрядним, подібність все одно кидалася в очі. Але незважаючи на все це, вони друзями не були, просто інколи життя їх зводило, аби швидко знову розвести, самих їх смерть оминала, хоч і не оминала їхніх близьких, смерть завжди була на півкроку від кожного з них і була прицільно, але помилялася якраз на тих півкроку чи півхвилини.

Юрій Павлович Винничук

Цензор снів

© Ю. П. Винничук, 2016

© Л. П. Вировець, художне оформлення, 2016

На обкладинці використано картину Ерно Айзіга (Ісаака) Ерба (1878–1943) – відомого львівського художника, який загинув у Янівському концтаборі в липні 1943 року.

Автор висловлює вдячність за використання матеріалів та мемуарів Юзефа Майена, Остапа Грицяя, Анджея Кусьневича, Леона Кальтенберга, Казімежа Шлеена, Юрія Тиса, Олега Лисяка, Євгена Наконечного, Богдана Малини.

I. Пролог

«Мене оточують прекрасні люди, прекрасні, не можу нікому з них нічим дорікнути, вони дуже милі, уважно слухають, що їм розповідаю. Нема дня, щоб не згурдилися довкола й не прохали снувати мою оповідь далі. Прекрасні люди. Їхні очі – добрі й ласкаві – пестять мене, мов промені сонця. У саду, де так пахне бузок, ми сідаємо собі на траві, і я розповідаю, розповідаю... І мені хочеться жити, щоб розповідати далі всім цим прекрасним людям, що я переживав, що відчував, як виборсувався в цьому житті... Їхні обличчя напливають звідусіль до мене, мов пушинки кульбаби, я вловлюю їхній подих, і мені стає так само легко, як і будь-якій пушинці...»

Так він одного разу признався нам. Лежачи на траві й дивлячись у небо, він усміхався лагідно, так, як тільки він й умів, усміхався, як до своїх дітей, яких сотворив і викохав. І тепер, коли його вже нема серед нас, я хочу донести всі його слова, вимовлені й не вимовлені, всі його роздуми, озвучені й не озвучені, але які мені вдалося вхопити.

Цензор – так ми його називали, і так я збираюся називати його впродовж усього часу, поки розповідатиму про нього. Ім'я його нічого вже не скаже наступним поколінням, а ті, що знали його, померли, хоча сам він, розповідаючи про себе, не цурався свого імені, однак ми ніколи так і не наважилися промовити його, воліючи звертатися «пане Цензоре», а він задоволено кивав своєю сивою головою, і я певен був, що звучало це йому, як «Цезар». Хоча останні роки свого життя він уже цензором не був, ніхто вже його не страхався, і коли він нарешті пішов на пенсію та перетворився на такого собі добродушного дідка, який полюбляє посидіти за пивом у кнайпі, то навіть ті, чия доля інколи залежала від одного поруху руки з олівцем, не впізнавали його. Цензора також можна було бачити на прогулянці з паном Кравчиком, його найближчим товаришем, якого він часто кликав Гером. Так, бувало, і звертався: «Ось що я скажу тобі, любий Гере».

Він вів собі тихе впорядковане життя, сповнене скромності й відчуття власної незначущості, мов Наполеон на Ельбі, хоч і не жив на острові, але ні з ким не входив у ближчий контакт, усіх тримав на відстані, допускав лише до себе пана Гера й мене. А проте душа Цензора не дрімала, він і далі запоем читав книжки, купував їх цілими пачками, все те, що почало видаватися за Незалежності, коли цензура зникла. Він продовжував читати й креслити своїм червоним олівцем, ба більше, він не просто викреслював рядки чи й цілі сторінки, а вписував нові, він мовби ставав співавтором цих книжок, які вийшли без цензури.

«Цензура – це мистецтво, – казав він, – це щось, може, навіть вище за мистецтво, бо мистецтво твориться натхненням, й інколи без здорового глузду, а цензура – це мистецтво розуму, найвищого розуму. Скільки разів доводилося ледь не дослівно переписувати твір, який потім виходив під прізвиськом іншої людини, без жодних навіть натяків, що і я там приклав свою руку, хоча я виразно бачу всі свої сліди, всі ті вістові стовпчики, забиті на окремих ділянках твору».

І так тривало доти, доки не потрапив сюди, і щойно тут він розкрився серед оцих, як він любив повторювати, прекрасних людей. Бо хто ж, як не ми, зміг оцінити його велич? Велич Цензора. Цезаря! І тут нема перебільшення, бо не письменники творять літературу, а цензори. Вони, мов деміурги, формують світ, уявлення, звичаї, мораль і несуть правду, а не фантазійні виверти літераторів.

Він мені показав свій записник, де було занотовано все про жінок, з якими він переспав, я подивувався ясності його розуму, його пам'яті, бо про кожную міг розповісти щось цікаве. Там також було акуратно вказано місце, де відбулися любовці, час їхнього тривання і особисті враження після них. Серед цих жінок були й поетеси, що віддавалися йому за те, аби він не надто чикрижив їхні й без того куценькі збірки, аби поглянув крізь пальці на двозначні метафори, хоча при цьому він неабияк ризикував, бо потім обов'язково вигулькував пильний комуніст, який у доволі невинній фразі вбачав антисоветську пропаганду й буржуазний націоналізм. Але Цензор був понад цим усім, він мав купу орденів і медалей, як, зрештою, і пан Гер, і коли вони виходили на парад, мило було поглянути на всі ті їхні відзнаки, за якими стояли неабиякі подвиги.

Нам добряче пофортунило, що ми з ним зазнайомилися. Я все життя був стенографістом, маленьким таким непомітним чоловічком, який знав своє місце – ззаду або збоку і ніколи попереду. Мене кидали на всілякі конференції, збори, судові розправи, наради, все життя я тільки те й робив, що чиркав папір. Врешті зі мною сталося оте... Не знаю, як назвати. Так само, як і Цензор, що продовжив

свою шляхетну працю навіть на пенсії, коли вже від нього ніхто її не вимагав, і від його рішення вже нічого не залежало, я теж, одійшовши від своєї рутинної праці, не зміг порвати з нею до останку. Я й далі носився з блокнотиками й фіксував геть усі звуки: все, що говорить моя дружина, брязкіт посуду, дзенькіт трамваю, шум дощу, шелест листя, посвист чайника, рипіння кватирки, шурхіт мишей... Я виходив на вулицю й нотував цвірінкання горобців, гавкіт собак, скрегіт гальм і кроки перехожих. Мене захопило це так, що я не міг себе стримувати. Плюскіт води в ставку, який я нотував уранці, переслідував мене весь день, наче музика, почувши яку, не можеш забути. Так я й ходив із тим плюскотом у голові, я відчував, що на мене покладено дуже значні обов'язки. Я мушу стояти на варті часу й фіксувати геть усе, що діється довкола, і мушу писати правду, бо брехня має звичку вилазити на поверхню й зняти чорними дірами. Не встромляйте пальця в діру брехні, бо діра поглине її по лікоть. Я нікому при цьому не заважав, я робив свою справу тихо і якомога непомітніше, розуміючи, що колись, за років сто чи й двісті, всі мої нотатки будуть за ціною золота, бо тоді вже довкола владарюватимуть зовсім інші звуки й голоси, не схожі на ті, які зафіксував я, зникнуть і голоси тих людей, які мені вдалося занотувати. Однак геніальні ідеї приречені на нерозуміння довколишнього плебсу. Такий закон життя. Урешті, не витримавши глузування родини й знайомих, збагнувши всю ницість їхніх примітивних душ, я порвав із ними. І зробив це якраз вчасно, саме тоді, коли найбільше потребував Його, а Він мене.

Доля, звівши мене з Цензором, зробила людству неоціненний дарунок, без мене ніхто б так і не довідався про цього великого чоловіка, про широчінь його думок. Отже, і він, і я сливе водночас вирішили усамітнитися, хоч і не зовсім, але принаймні звузити коло людей, з якими доводилося спілкуватися. Таким от чином ми й опинилися в одному санаторії, ба навіть в одній кімнаті. Третім був дуже спокійний і добрий дідусь пан Гер, який балакучістю не вирізнявся, але завжди був готовий скрасити нашу компанію. Пан Гер захоплювався ботанікою й укладав гербарії. Зразки рідкісних рослин, не відомих науці, він легко виявляв у санаторійному парку, а також в околицях санаторію, відтак, принісши черговий зразок унікальної рослини, він спочатку уважно вивчав, озброївшись великою, як пательня, лупою, увесь час мурмочучи собі під ніс незрозумілі слова, а потім висушував її між сторінками товстої книги – старого німецького видання пана Адольфа «Майн Кампф», добряче зашмуляного, і, наклеївши рослину в альбом, підписував хитромудрою готикою.

Ботанік був прихильником наукової теорії про походження людей від рослин, відповідно кожна рослина в нього обов'язково асоціювалася з якимсь народом і була класифікована за расами. Відтак кочові народи походили від росянки, яка

живилася комахами, народи, що звикли визискувати своїх сусідів, походили від повійки, яка вилася будь-де, сюди ж належала і настурція. А польовий хвощ безперечно був предком скандинавських народів, так само, як і перекотиполе – предком циган. Ким були українці? Українці були русами, а руси були будяками – гордими, пахучими будяками, квіти яких дурманили голови своїми п'янкими пахощами й манили з усіх усюд і повійок, і настурцій, котрі радо їх обплітали, випивали соки й висушували, прирікаючи на смерть, голодну й у муках. Коли я поцікавився в Ботаніка, ким були колись євреї, він відповів, звівши очі до неба, що євреї – свята нація, вони могли бути лише кульбабою, яка так легко розсівається й летить за вітром, аби засіяти все нові й нові землі, легенька, мов пух, біла, наче Господня борода, і кров її біла, як молоко, хоч і гірка.

Коли люди були рослинами, у них була й мова рослинна – мова запахів, та, на жаль, її тоді ніхто не встиг записати, стенографія ще не була винайдена. Рослини воювали між собою, захоплювали чужі терени, асимілювали й асимілювалися, у них текли соки, як зараз тече кров, вони навчалися виживати за будь-яких умов, вrostати в спекотне літо і в зиму, пробиватися з-під снігу і з-під каміння, розламувати скелі й захаращувати водойми. Рослини були могутніми, живучішими навіть за ссавців і риб, тому жоден їхній вид не вимер, а лише трансформовався в інший, досконаліший і ще могутніший.

У голові пана Гера проростали всі ті рослини, які він знайшов, голова його буяла рослинністю, і, коли довкола панувала тиша, можна було почути, як у голові його рослини кільчаться й вруняться, лускають насінини й вистрілюють – інколи вони вилітали з вух, інколи з носа, а то й з вух чи рота, бо їх було так багато, що не вмщалися в голові, але він усе ніяк не міг заспокоїтися і продовжував шукати рослину, яку він назвав Праматір'ю Роду, але не годен був її описати.

«Прекрасні люди нас оточують, чи не так, любий Стенографіе? – говорив Цензор, коли ми гуляли довкола нашого озера. – Узяти пана Гера. Комусь, аби здійснити такі епохальні відкриття, доводиться вирушати світ за очі – в Африку чи на острови Полінезії, а він тутечки, просто в нас під ногами, відкриває непізнане й збагачує науку. А пані Кукіль, яка своїм янгольським голосом сповіщає нас про те, що світає, край неба палає? Її голос летить над лісами, пляями, горами... А потім вона поринає в стан, який нікому з нас не збагнути, бо уявляє себе жінкою без рук і без ніг і виголошує зашифровані повідомлення: „Шістсот двадцять вісім кома три, напрямок південь, тридцять один градус на схід. Крапка“. А пан Шкраб, який власноруч задушив свою дружину, рідкісну хвойду, на його місці так зробив би кожен, тільки не кожному трапилася така нагода. Ось ви, любий

Стенографі, ви ж не задушили свою хво... тобто дружину, коли вона вам стала бемкати голову через ваше захопливе заняття. Ні, ви усамітнилися, як і я, ви, мов той середньовічний пустельник, пішли в густий ліс і поселилися віддалік од усіх зваб і клопотів, ви знайшли свій Едем коло нас із Гером, а ми біля вас».

У санаторії було чимало відпочивальників, дехто тут жив роками, а наше тихе безтурботне життя забезпечували Неторкані. Їх рідко можна було побачити, вони найчастіше зливалися з тлом – зі стіною, з садом, з деревом, з повітрям. Вони виринали нізвідки й зникали в нікуди, але ми отримували харчі й усе необхідне. Єдина проблема, яка мене завше діймала, – відсутність чорнила, його не було на терені санаторію, доводилося замовляти, але Неторканий, який раз на місяць привозив чорнило з міста, чомусь ніколи не міг прихопити з собою більше ніж один маленький слоїчок, якого мені вистачало лише на кілька днів, а далі я змушений був писати, чим бог дасть – зеленим соком кропиви, білим соком молочаю, якщо не хотів, аби хтось сторонній прочитав мої записки, червоним соком буряка й вишні, кров'ю горобця, ідучо-зеленою пасокою розчавленої гусениці, ніжною пергою метелика, мурашиною кислотою, яка пропікала папір до дір. Добре, що бодай паперу було доволі, мені його видавали цілими пачками, бо то були зужиті бланки, заповнені лише з одного боку, другий бік був чистий, і можна було писати що заманеться.

Цензор, щойно заселившись, відразу заповнив свою шафку книжками. Цілими днями він тільки те й робив, що читав і черкав олівцем, а був при цьому такий зосереджений, що я навіть не важився його зачіпати. Кілька днів у нашій кімнаті панувала така тиша, що я нічого путнього не зафіксував. Ото тільки, що голоси горобців та горлиць і кілька фраз Ботаніка: лінгулія арліні, самелія барбузі, луанда дармері...

Я починав нудитися, і отак з нудьги попросив Цензора дати прочитати книжку з тих, які прочитав він. Цензор стенив плечима і сказав: «Звичайно, але мушу попередити, що я її всю почеркав. У мене така звичка – креслити текст, який читаю. Якщо вам це не заважатиме, будь ласка». І він мені простягнув книжку одного сучасного автора. Розгорнувши її, я остовпів: вона й справді була вся покреслена, але це ще не все, бо й поля були пописані дрібненьким, але чітким каліграфічним почерком. Ці саморуч вписані рядки мали замінити ті, що були викреслені, а коли не вміщалися на полях, він робив окрему вкладку. І коли я став читати текст автора й порівнювати його з виправленнями, то побачив усю глибину помислів, розмах і велич Цензора. Відтак на прогулянці я не витерпів і поцікавився, чи він часом не письменник, бо стиль його зауваг, усі ті його власні

варіанти тексту свідчать якраз про те, що він має неабиякий талант. Цензор поглянув на мене уважно, мовби намагаючись вловити бодай крихту іронії, але побачив перед собою лише мій захоплений погляд, який, чесно кажучи, прилип до мене ще з тих часів, коли я тільки те й робив, що зазиравав до писка сильним світу цього, і сказав: «Так, я письменник, але не той, що пише книжки, а той, що їх благословляє у світ, робить їх кращими й мудрішими». І тоді він розкрився переді мною і признався, що працював багато років цензором. Звідтоді ми не розлучалися, я ходив за ним, наче тінь, і нотував усе все, що він розповідав.

У день його смерті його найближчий товариш Гер відкрив дивовижну квітку, невідому науці, маленьку таку, як мачинка, але красиву й мінливу, наче жінка. Назвав її Андреа Попеллі на честь покійного друга, і то було останнє його відкриття, бо життя для нього відтепер зупинилося. А життя Цензора не повинно одійти в невідь, як і його сни. Я мушу те все переказати так, як мені вдалося занотувати. Цензора звали Андреас.

II. Стефан

1

«Колір волосся чи очей Стефана Шуберта насправді не має жодного значення, але можна уточнити, що волосся чорне, а очі карі, зріст – метр вісімдесят п'ять. Таким він був замолоду, і таким його вперше побачимо, коли він летітиме над Атлантикою. Його мама українка, батько українізований нащадок австрійців, назвали його Стефаном на честь діда, австрійського полковника. Востаннє він з'явиться перед нами в 1996-му у Львові, місті своєї молодості. Він буде ходити вулицями, якими снів, обмацуючи поглядом знайомі будинки, часто зупиняючись і мружачи очі, шукатиме власні сліди, але не побачить нічого з того, що залишив понад п'ятдесят років тому, бо все зазнало змін або назавше зникло. І тільки в одному місці він раптом натрапить на своє минуле й буде неабияк здивований, що є ще хтось живий з тієї буремної доби – один зі страху зробив неймовірної хоробрості послугу, а другий послав його на смерть, перед тим використавши.

А зараз він летить, і хмари ковзають уздовж літака, сизий туман ковтає його і супроводжує в ніч. Він зважився на неабияку авантюру, бо Атлантику за тієї доби

перелітали ще рідко, але в нього не було виходу. Кар'єра летуна може урватися в найнесподіваніший момент, і то не конче через аеротрощу чи яке каліцтво, не через пиятику чи мордобій, а, скажімо, через дурну болячку, таку, що тьху – і її нема, а однак вона підстереже тебе коли-небудь, і ось вже твоє життя йде шкереберть. Власне це й спіткало його в 1936-му році, коли йому виповнилося двадцять два».

Одного разу, летячи над Балтійським морем, я відчув, що на очі мовби опустилася напівпрозора пелена, я кілька разів струснув головою, пелена трішки розсіялася, але видимість усе ще була поганою, так що доводилося весь час трусити головою. Я ледве доволікся до бази в Гданську, нікому нічого не сказав, але, не зволікаючи, подався до окуліста. Той уважно збадав і поставив, як на свою медичну думку, цілком утішний діагноз: помутніння зору пов'язане з вадою артерій, що живлять зорові ділянки кори мозку, доведеться прийняти серію заштриків, і зір відновиться, хоч, правда, він уже, мабуть, не буде стовідсотковим. Як для пересічної людини в цьому не було нічого страшного, але для летуна – хрест на всьому. Я, звичайно, не признався лікареві, хто я і чемно відбув усі процедури. На базі попрохав відпустку, на щастя, вона мені власне й так належала. Я мав надію, що все ж таки зір відновиться повністю, але так не сталося – зір упав на п'ять клятих відсотків.

Щомісяця летунів перевіряли від і до, своєї вади зору я приховати не зумів, контракт зі мною розірвали, я опинився на вулиці. З невеселими думками я забрів до аероклубу й дудлив пиво, все, що відбувалося довкола мене, відбувалося, наче за муром, я не чув гамору, не чув музики, не звертав уваги на знайомих, у такому стані апатії перебував, може, з годину, коли почув, що хтось мене плеснув по раменю. Це було так несподівано й недоречно з огляду на пригнічений настрій, що я, не встигнувши роззирнутися, вилаявся: «Якого дідька?», та за мить роздратування щезло – людина, яку побачив, була саме тією, яку в таку хвилю потребуєш і зустрічаєш зі щирим захопленням. Осип Хома[1 - Хома Осип (1917–1958) – один із найкращих боксерів довоєнної Європи, член ОУН, доброволець дивізії «Галичина», брав участь у битві під Бродами, воював в УПА під псевдом «Боксер». Восени 1947 р. із рейдовою повстанською групою перейшов у американську зону окупації Німеччини. У 1951 р. з родиною переїхав до США. Помер у шпиталі, не перенівши операції.] був двометровим здоровилом, служив у військовому флоті в Гдині, інколи з'являвся в клубі, й ми чудово вбивали вільний час. Осип, окрім того, що був морцем, мав славу боксера, німці його називали Віллі Хома, недавно він нокаутував у Варшаві польського

чемпіона Пілата і тодішнього першуна Європи німця Герберта Рунге, майбутнього чемпіона Олімпіади. Осип відразу здогадався з мого кислого вигляду, що маю клопоти.

– Справи кепські, – погодився він, вислухавши мою історію, – але не безнадійні. Усе ж таки в тебе зір на дев'ятдесят п'ять відсотків. Можеш спробувати найнятися до якоїсь іншої компанії.

Я похитав головою:

– Нема сенсу. Хіба там не такі самі вимоги? Якщо ці мене комісували, то й тамті не візьмуть.

– Військовим летуном так, але ти можеш найнятися, наприклад, на аеропошту.

– Смієшся? Літати на тих ґратах? Краще вже на розі газети продавати. Ти б, наприклад, пересів на рибальську шхуну після того, як стільки разів переплив Атлантику?

Осип засміявся.

– Напевно, ні. Сам знаєш – радити завше легше.

Він теж замовив собі пиво. Далі ми гомоніли про різні несуттєві речі, коли до нас приєднався ще один кумпель Ріхтер Мурнау, він був веселим заводяцьким прусаком, з яким ми давно потоваришували. Утрійку бити бомки найприємніше. Ріхтер теж вислухав мої проблеми, хвильку подумав і звістив доволі цікаву новину:

– Знаєш, якщо ти не проти, є змога політати. І добре платять.

– Що ти маєш на увазі?

– Випробування нових моделей. Є така собі фірма «Avian», яка власне розробила нову модель. Мій стрий працює там. Не далі, як учора, питав, чи маю когось на оці. Вони там не будуть настільки скрупульозно присікуватися. Якщо маєш бажання, звезу тебе з ними.

- І що то за модель?

- Називається «Avian-Vista». Бере сто двадцять галонів пального й може на них триматися в повітрі до чотирнадцяти годин. При швидкості сто миль на годину подолає тисячу триста миль за цей час. Літак легкий і при аварії може спланувати, розбитися на ньому важко. До того ж він не потребує такої довгої стартової смуги, як інші літаки. Виняток – лети на велику відстань. Середня висота – три тисячі футів над землею. Оскільки ти летітимеш над океаном – це тебе повинно влаштовувати. Хоча за негоди можеш піднятися вище.

Я замислився. Відтак запитав:

- І куди я мав би летіти?

- У Канаду, до Оттави й назад. Але не звідси, а з Південної Валлії, з Долини Гламорган неподалік Баррі, там їхня база. Звідти до Оттави три тисячі двісті миль. У кабіні буде вмонтовано додаткові баки пального, в сумі це триста п'ятдесят галонів бензини. Їх повинно вистачити на сорок годин лету. Але до Оттави ти долетиш за тридцять шість годин або півтори доби. Там відпочинеш зо три дні й назад. Можливо, вони запропонують тобі ще якісь рейси.

- Навіщо ім аж таке складне випробування?

- Того мене не питай. Та і їх краще не питай. Менше знаєш, щасливішим будеш. Між іншим завтра зранку летить до Англії один летун. Звати його Макміллан. Він тебе зможе підхопити. Він не дуже балакучий, то набридати не буде. А летить якраз до Бірмінгему, це недалеко від Валлії. Звідти вже доберешся потягом. Але не говори йому нічого зайвого. Та база німецька, але йому про те краще не знати.

- Вона що – засекречена?

- Ні. База як база. Виглядає, як англійська, а працюють на ній німці. Все законно. Але реклами вони не потребують.

Що ж було робити, я погодився, і товариство закропило цю пропозицію коньяком. Вранці я вилетів до Англії з Макмілланом, що і справді виявився мовчуним, але це

мене цілковито задовольняло. Я з цікавістю розглядав місцини, над якими ми пролітали. Давненько не доводилося бути в ролі пасажира, відколи ще навчався в аерошколі. Дув сильний вітер, і літак час від часу підкидало то вгору, то додолу, а при цьому він загрозливо порипував, як старий корабель. Мотор кілька разів глухнув, і англієць лаявся та запускав його знову. Я мав велике бажання подрімати, але не наважився. Коли нарешті сіли, я зітхнув з полегкістю. Макміллан розтлумачив дорогу до залізничного двірця[2 - Двірець - вокзал.], а вкінці запитав:

- То ви на «Avian» поспішаєте?

- Так.

Він хитнув головою і промовив з кривою посмішкою:

- Ну, щастя вам.

- У вас є засторога? - запитав я.

Він стенив плечима й удав, що не зрозумів. Діставшись двірця, я напивав потяг до Баррі. Якраз за двадцять хвилин той відходив, щоправда, з пересадкою в Кардіфі, але зате години за чотири буде на місці. У переділі зі мною їхало літне подружжя. Я вмовився біля вікна й милувався краєвидами - зелені луки, скелі, озера, все це мінялося з калейдоскопічною швидкістю, а може, тільки здавалося, бо скоро я поринув у дрімоту й лише раз по раз розплющував очі. «Ка-а-ардіфф! Ка-а-ардіфф!» - пролунало за шибам.

Я вийшов з вагону, наступний потяг мав відходити з цього ж перону. Я подався до буфету, замовив шницля з печеною бульбою й пиво. Що означала та посмішка англійського летуна? На жаль, усе відбувалося так швидко, що довідатися чогось більше про фірму «Avian» не вдалося. Я допив пиво й вийшов на перон. Чиїсь діти бавилися в піжмурки й голосно реготали, ховаючись за лавками та будками з водою, морозивом і папіросками. Погода була похмура і ані морозива, ані води ніхто не купував. Я прогулявся пероном туди й назад, бо страх як не люблю тупцяти на місці. Потяг запізнювався на десять хвилин, потім на п'ятнадцять, потім на двадцять. Діти потомилися й обліпили батьків. Усі з надією дивилися в той бік, звідки мав прибути потяг. Над двірцем висіло два прапори - прапор Великої Британії та Валлії, на валлійському зображений був червоний дракон на

біло-зеленому тлі. Вивіски тут усі були англійською та валлійською. Остання ошелешувала своїм звучанням. «Information» валлійською означало «Gwybodaeth». Урешті потяг притрюхикав, паротяг радісно загудів і випустив клуби пари. До Баррі було зовсім недалеко, потяг завіз за хвилин сорок. Баррі – невелике курортне містечко, в якому всі всіх знають, тому мені не довелося довго шукати фірму «Avian».

2

Стрий Ріхтера Томас Мурнау зустрів мене з розпростертими обіймами, він уже отримав телеграму від свого небожа з моєю характеристикою і ствердив, що вакансія на випробувача в них ще вільна. За один переліт туди й назад вони платять чотириста фунтів, і якщо такі умови задовольняють, можна хоч і зараз ознайомитися з літаком. Я подумав, що й справді нема чого зволікати, і ми вдарили по руках. Стрий кудись зателефонував і подав адресу готелю неподалік від їхньої фірми, де мене чекав покій, а за дві години я опинився на летовищі, яке розташувалося за три кілометри від містечка і виглядало доволі скромно. Злітна асфальтова смуга була відсутня, натомість бадьоро зеленів дбайливо підстрижений трав'яний луг, мокрий від дощу. Для мене це не було особливою несподіванкою, доводилося не раз злітати з галявин, але, здавалося, що такий тривалий переліт потребував чогось поважнішого. Мене більше здивував літак, він не виглядав на екстрамодель, був невеликий, компактний, двомоторовий і, вочевидь, не слугував для перевезення вантажів чи пасажирів. Тоді для чого був створений? Для бойових завдань? Можливо. У його нижній частині виднівся автоматичний люк. Для чого? Для скидання вантажу чи бомб?

Мені достатньо було трьох днів, щоб вивчити літак і зробити два пробні лети. Я літав на фоккерах, а модель фірми «Avian» не надто відрізнялася від них своєю начинкою. Мотор гудів плавно і, на диво, не так гучно, як у фоккері, тобто, якщо такий літак використовувати вночі, то можна сісти доволі непомітно.

Щоб прилетіти до Оттави в обід, треба стартувати не пізніше сьомої ранку. Дорогою я зайшов до крамниці, купив пляшку вина, шмат сиру й житнього валлійського хліба. Покій у готелі був скромний, але затишний. Я вмоствився на канапі, їжу розклав на столику й заходився вечеряти. Мене, звісно, цікавило, якою була мета такого перелету, але вирішив, що справді не варто перейматися. Лети на великі відстані траплялися й у Гданську, але ніколи це не було самоціллю. Правда, досі доводилося літати лише в межах тисячі миль і головню

по Європі, інколи до Північної Африки, всі ці маршрути були не важкі. З того, що зрозумів, великої поклажі в мене не буде, бо задля тих восьми баків пального навіть зайві крісла буде знято. Я допив вино, прибрав на столику і ліг спати.

О п'ятій ранку я встав і о шостій був на умовленому місці.

Літак гудів і подригував, розігрівати його двигуни почали ще годину тому. Вдалині виднілося ще два літаки схожі на цей, але менші за розміром, їх, либонь, тримали на коротшій відстані. Мряка висіла в повітрі, небо було захмарене, і пробирала до кісток прохолода. Старий Мурнау потирав руки, сутулячись, і кивав на літак:

– Ляля, правда? Двигуни типу Брістоль-Юпітер налаштовані ідеально. Жоден інший літак не підніме стільки галонів пального, як цей. А з таким вантажем потрібна буде дуже велика стартова смуга. У нас нема аеродромів відповідної довжини, отож доведеться вам злітати з трави. Тут ґрунт доволі твердий, проблем не повинно бути. Там вам дали два галони води, два термоси – один з гарячою водою, другий з міцною кавою. Ще є кілька кісточок бульйону з яловичини, шмат нарізаного бекону, хліб, сир і шоколад. І є тепла куртка в кабіні, також теплі штани й чоботи. Я б радив відразу те все на себе вбрати, бо над океаном особливо зимно. Я чув, що над океаном ви ще не літали?

– Ні. Але над морем не раз.

– Ну, там є свої нюанси, але не надто суттєві. Розрахунок після повернення. Проте я дам вам десять канадських доларів, як бонус, щоб ви собі в Оттаві могли чарку перехилити. Коли будете підлітати, з вами вийдуть на зв'язок і спрямують на приземну смугу.

– Це не буде летовище?

– Ні, це буде шосе. Запасне шосе, яким ніхто не їздить. У вас заберуть вантаж з поштою, а відтак завезуть автом до готелю. Готель з триразовим харчуванням, так що крім алкоголю витрат у вас не буде. Ну, що там? – гукнув двом інженерам, що керували підготовкою літака до вилету.

Йому відповіли, що все гаразд. Механіки, що монтували баки пального, вийшли першими, за ними зійшли інженери. Коли я піднімався в літак, вони чомусь не

зводили з мене очей так, мовби я для них був дорогим родичем, з яким вони оце прощаються, але при цьому скалили зуби. Мурнау потиснув мені руку й сказав: «Боже благослови. Щасливого лету».

Всередині все було, як і в інших літаках, якими я літав, єдине, що баки пального займали доволі багато місця. У самому хвості я побачив чотири пластмасові скриньки, запаєні по всіх кантах так, що й не видно було, як вони відчиняються. Чотири великі гумові бальони барвистої барви лежали поруч, примоцовані до скриньок акуратно скрученими лінвами. Не важко було здогадатися, що на випадок трощі, якщо скриньки впадуть в океан, ті бальони триматимуть вантаж біля поверхні. Цікаво, що там?

Я помахав стрію рукою, зачинив кабіну і спрямував літак на «злітну смугу». Трава весело хрумтіла під колесами, відповідний керунок вітру створював вигідні умови для старту. Я відчував, як пружинить ґрунт під колесами, десь далеко виднілася дорога, і я мав би злетіти раніше, аніж її досягну, але не квапився, мені розходилося про якнайбільший розбіг і, коли до дороги залишалася яка сотня ярдів, я різко потягнув на себе важіль, аж втискаючи собі в живіт. Літак підскочив угору і врешті злетів. Піднімався я легко і плавно, а радість лету сповнювала мої груди. Вистачило місяць не літати, аби стужитися за цим неймовірним краєвидом, що розкривається перед тобою, і знову почути гудіння мотору, наче стукіт власного серця. Коли літак піднявся на п'ятсот футів, земля зникла з очей, затягнута густою ранковою імлою. Я обережно перекинув машину на праве крило, збираючись виконати повний скрут і скерувати літак на захід, не спускаючи очей з компасу. Коли паралельні лінії уклалися в потрібній позиції, я вирівняв літак і піднімався все вище й вище, аж поки не опинився поміж двома шарами хмар.

3

У той час не існувало ще досконало вивірених маршрутів, контрольних процедур і особливих законів приземлення. Небо було безлюдним, і кожен летів, як йому на душу лягало. Тривалі самотні перелети над океаном не тішилися популярністю, тож зустріти когось дорогою було б такою ж дивиною, як і зустріти самотнього мандрівця в пустелі. Метеорологічні дані повідомляли, що аж до західних берегів Ірландії можна було сподіватися лише слабких лобових вітрів, які, певна річ, стануть дужчими над Атлантикою. Я пролетів над пошарпаними берегами Південної Валлії, а за дві години опинився над

Ірландським морем, ще через хвилин сорок побачив Ірландію. Далі моїм орієнтиром були острови Аран біля входу в затоку Гелвей. Швидкість літака відчутно зростала з початкових вісімдесяти миль на годину до дев'ятдесяти. А незабаром я наздогнав ніч. Вільний простір між шарами хмар почав заповнювати морок, горизонт зник, зате невидимі за дня фосфорні стрілки на щитку з приладами засвітилися. Тепер я всю свою увагу зосередив на компасі, прудкомірі та реєстраторі нахилу і скруту. Як уже геть стемніло, а місяця не було, вгорі яснів лише напнутий намет зірок, вони ряхтіли в очах, то гаснучи, то запалюючись. Я засвітив у кабіні світло, приглянувся до всіх приладів і знову погасив, занурюючись у безпросвітню вовну ночі. Можна собі уявити цей лет, коли тебе і всередині літака, і назовні оточує ніч, коли здається, що ти геть самотній не тільки в імперії ночі, а й у цілому світі. Двигун заспокійливо хурчав і додавав оптимізму, однак острах, який охоплював мене завше під час нічних перелетів, нікуди не подівся, він знову був зі мною, як і бажання увімкнути світло, але я знав, що так буде ще гірше, бо тоді не побачу навіть зірок, а вони попри їхню недосяжність давали імітацію затишку і створювали враження, що летиш таки не в галактиці, а над океаном або суходолом, і там унизу, не так уже й далеко, можуть бути живі істоти, байдуже – люди, звірі чи риби. В міру згорання пального швидкість літака могла б зрости, але над океаном навпаки вона буде спадати через сильніший вітер, отже треба було нарощувати висоту, де бушували не такі сильні вітри, а висота підкорялася знову ж таки залежно від згорання пального. О такій порі, коли ти самотній на всіх просторах ночі над пустелею, морем чи океаном, до голови лізуть розмаїті думки, кубляться й тиснуть на свідомість, тому я не любив нічних перелетів. Згадалася історія з таємничим зайвим пасажиром у сірому плащі, який інколи з'являвся в літаках, що вилітали з Гданська. Його не бачив ніхто, окрім пілота, але такий лет завше завершувався катастрофою, і в тих випадках, коли з тієї трощі люди виходили живі, жоден із них не міг ствердити, що бачив ще якогось пасажира в сірому плащі, хоча пілоти клялися на Біблії, що таки бачили. У моїй команді навіть було опрацьовано детальний календар тих випадків, розписано все по годинах і днях, хлопці намагалися знайти закономірність у появі того таємничого чоловіка, а точніше якогось зловісного духа, але закономірності не було.

Досить було подумати про ту примару, як я відчув поволі наростаючий холод, це була певна ознака, що відлетів від берега на добру тисячу миль, навіть якби не дивився на щиток. Довелося вбрати теплий одяг. Потім попив кави, і неприторенний смуток пройняв мене, я почав сумніватися, чи варто надалі співпрацювати з фірмою «Avian», якщо робота полягатиме на отаких нічних рейсах. Бо чим нічний лет відрізняється від замкнутого простору, який викликає в багатьох людей нестримне почуття паніки? Це все одно, що прокинутися

живцем похованим у труні. І такого відчуття я ніяк не міг побороти, тому з надією часто зиркав на годинник, чекаючи на рятівний світанок. Сон мене не брав, голод теж, але я знічев'я все ж з'їв кілька плястерків бекону з хлібом та запив гарячим росолом. По грудях розлилося тепло, і я розстібнув куртку.

Ніч минала значно важче, ніж очікував, я зі страхом думав про дорогу назад, панічна відраза до неї охопила мене, вирішив, що нізащо більше не літатиму через океан, бо то була найдовша ніч у моєму житті, здавалося, їй не буде кінця, хоча здолав половину дороги й опинився посередині Атлантики. При леті над землею, летун завжди може визначити місце, над яким пролітає, порівнюючи терен з мапою та орієнтуючись за руслами рік, населеними пунктами, озерами, коліями та дорогами, але над океаном нема жодних орієнтаційних пунктів, а збитися зі шляху можна дуже легко, коли віють бічні вітри. Довкола панувала непроникна темрява, схожа до чорної стіни, крізь яку я змушений був без кінця пробиватися, а попереду ще чекала зрадлива ньюфаундлендська імла, яка покривала майже третину атлантичної траси, і крізь неї теж доведеться пробитися. У 1927 році ця імла поглинула фоккер «Сент-Рафаель», яким летіла шістдесятилітня княжна Людвіка Льовенштейн-Вертгейм, сестра графа Вексборо, з двома летунами. Таємниця їхньої трощі обросла легендами.

Коли нарешті почало яснішати, хоч і не видно ще було сонця, я полегшено зітхнув, світло принесло невимовну радість, нічниці розприслися, імла розсіювалася. Машина піднялася до чотирьох тисяч футів, хмари внизу посвітлішали, ба подекуди поміж них з'являлися просвіти й виднілася темна синь океану. Світанок зблиснув сонячними променями, незабаром я летів у сліпучому світлі над чистими хмарами, що нагадували снігові замети і, здавалося, ось-ось на них з'являться нартарі. Десь під обід хмари зникли, я бачив океан, срібні зблиски хвиль, інколи кораблі. Вигляд води завше надає летуну більшої певності, на душі стає спокійніше й затишніше. Хоча під час лету на великій висоті охоплює почуття безруху, літак дослівно висить у повітрі, і це дещо вимучує.

Раптом удалині помітив невиразну темну пляму грозової хмари, яка затуляла горизонт, наче гірське пасмо зі скелями й западинами. Блискавки раз по раз вирізьблювали її обриси, демонструючи щось потворне і загрозливе. Що ближче я підлітав, хмарове чудисько виростало на очах усе більше, і я вже бачив його страшну кошлату голову, яка кивала мені, бачив грубі руки з розчепіреними пальцями, що тяглися до мене. За мить я опинився в самому епіцентрі грози, яка шаленіла й заливала цілими потоками машину, кидаючи в різні боки, вириваючи з рук важіль, а блискавки миготіли в очах, засліплюючи. Удар блискавки в літак –

дуже неприємне відчуття, але більше прикре, ніж небезпечне, бо рідко коли літак зазнає якихось поважніших ушкоджень, а здебільша поверхових. Мені доводилося пережити таке двічі: спочатку сильний зблиск, ляський гуркіт і гострий запах смаленого. Ризик пожежі малоїмовірний, але часом зазнають ушкодження зовнішні обладнання, наприклад, антени.

У світлі блискавок я побачив, що грозова хмара, хоч і велика, але витягнута вздовж, і в лівому кінці добре видно її хвіст – набагато вужчий і не такий грізний, хоч і доволі довгий. Можливо, я без ризику міг би пролетіти крізь той хвіст, але вирішив усе ж оминати бурю, бо літаком кидало б ще дужче, а баки пального й так загрозливо гуркотіли. Я плавно перекинув літак на ліве крило, це, здавалося, бурю ще дужче розлютило, що жертва так просто намагається випорснути з її мацаків, і вона кинулася всією своєю масою вперед, намагаючись всотати в себе літак, але я встиг догнати її хвіст, і ось уже буря бушує у мене за спиною. Несподівано почали злипатися очі, у яскравому світлі стали виростати розкудлані напівпрозорі тіні, опадати й знову підніматися, я добре знав цей стан – доволі небезпечний, бо здається, що ти не спиш і все гаразд, а насправді засинаєш і провалюєшся в кам'яний сон. Я випив кави і з'їв плитку шоколаду, це збадьорило, але не до кінця, і я хлюпнув собі в обличчя води, вода стікала по шиї аж на груди, але це було приємно.

Мертва зона без будь-якого радіозв'язку над Атлантикою нарешті проминула. Я почав спускатися і незабаром унизу вигулькнув берег Нової Шотландії, подекуди виднілися дахи будиночків. Пора було налагодити зв'язок з Оттавою. Вони відгукнулися майже одразу, уточнили, де я знаходжуся, і скоригували місце посадки. Раптова зміна висоти над хвилястим тереном викликала деякі перебої, повітряні струмені утворили подушку, яка підкинула літак догори, коли я пролітав над скелею, а по той її бік над рікою Святого Лаврентія гострий струмінь засмоктав машину додолу так, що я ледве зумів її вирівняти. Голос з рації увесь час перепитував орієнтири, а я нічого так не бажав, як нарешті опинитися на землі. Летів над рівниною, над лісами й луками, і річка була моїм найкращим орієнтиром, аж поки не минув Монреаль, а за ним побачив шосе. Воно видалося казковим дивом, бо скидалося на ріку, яка витікає з лісу і мчить кудись на захід та зникає за обрієм. Машина сіла без проблем, а коли я спробував піднятися, відчув, як зціпеніли ноги, що аж підгиналися. Хтось відчинив у кабінку двері, я побачив усміхненого чоловіка в комбінезоні.

– Вітаємо в Канаді! – гукнув він і простяг руку. – Забирайте свої речі, там вас чекає авто.

– Котра година тут?

– Половина першої. Ви прибули вчасно, як ми й розраховували.

Я скинув з себе тепле вбрання, узяв наплічника і зіскочив з літака. На шосе стояло два авта, з одного махав рукою чоловік у шкірянці, біля другого стояв чоловік у сірому плащі й сірому капелюсі, виглядав на боса. Він лише кивнув. Я озирнувся. Той у комбінезоні ще з кимось таким самим витягали скриньки, звільнивши їх від бальонів. Невже там справді пошта?

– Вітаємо, містер Шуберт, – потиснув руку водій. – Мене звати Френком. Вас поселили в готелі «Король Георг». Їхати нам туди добру годину, то, мабуть, вам після такого рейсу варто подрімати. На обід ми не встигаємо, зате вас чекатиме щедрa вечeря.

Я не став перечити й за мить провалився в сон. Прокинувся від водієвих штурханців.

– Приїхали, ось ваш готель. Маєте три дні відпочинку, а позавтра о восьмій вечора я заїду за вами. Виліт о десятій.

III. Андреас

1

У мене ніколи не було жодних політичних переконань, зате було велике бажання жити і то жити в гаразді, вільно й весело, наче метелик, це так чудово – жити, щоб жити. Ніколи не пробували? А дарма, тільки таке життя й приносить найбільше задоволення – життя задля життя, щоправда, це не так просто, бо життя сповнене різноманітних перепон, які доводиться долати, але мені поки що це вдається, цим я відрізняюся від свого батька. Мій батько скидався на перекотиполе, куди його тільки не заносило! От він начебто мав сформовані політичні переконання. Хоча, як я про нього можу судити, якщо ніколи його не бачив? Але з огляду на те, що мама про нього оповідала з глибоким смутком, так воно й було – неприкаяний був чоловік, поліг десь у бою з москалями, навіть

невідомо, де його поховали. Ні, мені так жити не подобалося, мені баглося все в своєму житті облаштувати так, аби воно рухалося по колії – рівно, без вибоїн, без перепадів.

В певний період я відчув у собі порожнечу, спочатку вона займала зовсім небагато місця, але з часом стала розширятися, пучнявіти й наповнювати мене, наче бальон повітрям, і я бачив уже себе не людиною, а бальоном, який може будь-хто копати й гнати вперед проти моєї волі, а я лише буду звільна котитися, котитися і дякувати Творцеві, що бодай кочуся, хоч і під ударами ніг, але таки кочуся, а не лежу десь у фосі в болоті, нікому не потрібний. І тоді мені спало на думку, що так далі продовжуватися не може, не можу я більше зоставатися безвільним бальоном, якого невідомо хто надмухав, мушу вирватися з-під копливих ніг, задушити порожнечу в собі, випустити її з себе і наповнити себе чимось, що дає волю до життя, породжує спрагу перемог, я постановив собі, що повинен вибиватися на поверхню будь-що-будь, які б гурагани не бушували над головою. У мене було одне-едине бажання, що керувало всіма моїми вчинками, змушувало коритися і бунтувати, стелитися і бити чолом у стіну, – це було бажання вижити будь-якою ціною, і ціна виживання не мала жодного значення, вона могла бути різною, могла бути й жалюгідною, і неможливою, але мусила бути, і якою б вона не була, вона завше була меншою за ту мету, яку я ставив перед собою – вижити. Те, що мені доводиться виживати коштом інших, не повинно мене спиняти, я не можу жити життям інших, у мене є лише одне моє життя, і я його мушу прожити так, аби потім згадувати з приємністю, а не вести підрахунки всім моїм вчинкам, які з погляду літ хотілося б переграти, виправити, скрасити, як то часто буває. Я прагнув жити так, аби ні за чим не шкодувати, інакше знову перетворюся на бальон, і хтось знову буде мене котити в безвість, а я не знатиму, хто він, і буду цим мордуватися, вганяючи себе в розпач.

Увесь свій вільний час я вбивав за книжками, я напихався ними, як корова запашним сіном, жадібно і безсистемно, книжки мене вчили добра і зла, але зло переважало, хоч і не було це зло надто шкідливим, бо воно поверталось до мене добром, зло то носило на собі ореол добра, то обрамлювало його, і я бачив, що без зла добро було б кволим і безпорадним, не варто боятися зла, якщо воно повернute назовні, бо це, як наїжачені списи римського легіону, зло оберігає і дає відсіч, це зброя, яку носиш з собою. Усі книжки в мене були почеркані, пописані, рідко можна було натрапити на сторінку з чистими полями й не підкресленими рядками, бо я не просто читав, а виправляв, дописував, перекидав горіцапки думку того чи іншого автора, зважував її на тиглях свого сприйняття і або піднімав до рівня вибраних, або опускав до рівня люмпену, тавруючи своїми ж заувагами. Усі ці чужі думки скидалися на табун диких коней,

щойно об'їжджених, завдяки мені чужі думки ставали розтлумаченими та освоєними, в такі моменти я відчував себе кимось, хто формує свідомість мас, веде їх кудись до обрію, виховує їхню духовну міць, хоча насправді я був ніким, я був маленьким слабеньким хробачком, який угвинчується в книжку і точить її, користі з того нікому не було, та й шкоди не було, але зате я таким чином витіснив із себе порожнечу, я чув, як вона з розпачем і болем залишає мене, щоб ніколи не повернутися, а я в уяві своїй виростав до співавтора книжки й мріяв зустрітися коли-небудь з ним та показати свої виправлення та зауваги. Цікаво було б поспостерігати за його реакцією.

2

Я, Андрій Попель, народився у Харкові в 1914 році, батько мій зостався десь у Галичині, а мама, вже вагітна, поїхала до Харкова ховати свого батька, а мого дідуся, доброго старого німецького бюргера Дітріха фон Кленце, і переймати по ньому керування фабрикою сірників. Після того, як я народився, мама намагалася налагодити зв'язок із моїм батьком, відіслала йому кілька листів, але намарно, вона кликала його до нас, але він чомусь не відповідав. Тим часом справи маму не відпускали, й ми добули до того часу, коли почалася війна, а ми надійно осіли в Харкові. Війна переросла в революцію, а потім і в московсько-українську війну. Російські більшовики почали відбирати майно в буржуазії, а саму буржуазію нещадно знищувати, звуки розстрілів лунали щодня, а трупи вбитих лежали на вулицях у самій лише білизні, бо їхній одяг революційні солдати здирали й забирали собі або міняли на тютюн. Разом із буржуазією жертвами ставали всі українські патріоти, будь-хто з тих, що належав до «Просвіти» чи й не належав, а бував коли-небудь на якихось народних гуляннях; їх стріляли так само щодня, бо російська революція мусила постійно впиватися жертвами, аби кров'ю поєднати своїх солдат, злутувати їх в одне ціле, незважаючи на те, що в рядах її знайшли своє покликання пройдисвіти з різних країв. Фабрику моєї мами націоналізували, будь-коли її могли арештувати, і нам не залишалось нічого іншого, як утікати з Харкова на Захід, до Києва, там ще принаймні трималася українська влада. Однак поки ми туди дісталися, Київ захопили москалі, ми повернули на Кам'янець, влада УНР разом з Головним Отаманом отаборилася там, але знову ж таки ненадовго.

Був 1920 рік, місцеві газети закликали народ боронити Україну, щодня надходили вісті з фронтів, публікувалися списки загиблих. Сили УНР танули, армія відступала, а ми за нею. Ми добиралися з Кам'янця до Станіславова на возах з пораненими січовими стрільцями, від них мама нарешті довідалася про

долю мого батька, він загинув буквально кілька місяців тому, серед стрільців знайшовся один, що приятелював з ним, і він розповів не дуже приємну для матінки новину: мій тато одружився вдруге, і десь там у Галичині є у мене сестра, яка, як і я, не бачила батька, бо народилася, коли він був на фронті, але встиг ще отримати звістку про її народження. Цікава доля людини, яка так ніколи й не бачила своїх дітей. Маму це все сильно пригнітило, мета нашої подорожі раптом вкрилася імлою. Я батька не знав, то й не дуже переймався, мене лише цікавила ота сестра, ще немовля, її мама була єврейкою. Це щось дивовижне, мій тато постійно шукав якихось пригод, мама розповідала, що його батько не прийняв її, німкеню, ледве чи він прийняв невістку-єврейку, але звідтоді я не раз думав про свою сестру, і хоч я її ніколи не бачив, але це не заважало мені в підлітковому віці час від часу уявно злягатися з нею, незмірно глибока насолода чаїлася в тій гріховній любові, відчуття такого близького й рідного тобі тіла, майже свого, оповивало мене страхом, який був водночас і приємністю. Доторки, поцілунки, шелест вуст, невловний шепіт тіл – забути це було неможливо, і я носив їх у собі, як носять відчуття запахів і звуків, а коли стрічав когось схожого до тієї, що постала в уяві, переповнювався коханням по самі вінця.

Мені подобалося спілкуватися зі стрільцями, приглядатися до їхньої зброї, а ще я збирав гудзики. Дорогою траплялося, що тифозні та важкопоранені стрільці помирили, і коли їх мали ховати, я завше просив, щоб мені дозволили відрізати бодай одного гудзика. І мені дозволяли. До кінця мандрівки в мене назбиралося їх зо три десятки, а якби я побував з ними в Трикутнику смерті [3 - Трикутник смерті – трагічна ситуація на фронті в 1919 році, коли армія УНР опинилася в оточенні більшовиків, білогвардійців та поляків. Тоді від тифу померло 25 тисяч вояків.], мав би з тисячу, але то за умови, що я б звідти цілим вийшов – кажуть, тиф косив там сотнями. Серед стрільців було й кілька австрійських офіцерів, вони не були пораненими, вони просто вирішили повернутися додому, втративши віру в цей Богом проклятий народ, який не здатен змобілізуватися, не здатен стати одним цілим і розсипався на безліч отаманів, пройдисвітів, невдах, гультіпак і відчайдушних героїв, а деколи і святих. Моя мама з тими офіцерами швидко знайшла спільну мову. Коли ми зупинялися на постій у містечках, нас розбирали люди по хатах, але моя мама ніколи не ночувала зі мною, бо воліла з тими австрійцями відводити душу в корчмі. Не знаю, коли вона спала. Але принаймні нам була з того користь, бо австріяки спочатку прихопили нас на потяг зі Станіслава до Львова, а відтак помогли нам у Львові знайти хату, коли мама цілком справедливо вирішила, що нема сенсу мандрувати далі. В одного з офіцерів жив на Замарстинові самотній батько, офіцер збирався забрати його з собою і продав нам хату за невеликі гроші, які мамі вдалося зберегти.

Отак я потрапив у середовище для мене нове й дивне, бо хлопчаки, що мені з ними доводилося бавитися, розмовляли чудернацькою мовою, а коли перепитував незрозумілі вирази, вони сміялися і обзивали москалем. Тоді я поклав собі навчитися розмовляти так, як вони, і незабаром уже нічим серед них не вирізнявся, хоча найбільше любив бавитися на самоті. У мене було багато різних забав, залежно від пори року. Влітку я ловив метеликів, тих білих капустянок, надривав їм крильця, щоб не повтікали, а потім, скропивши гасом, підпалював і спостерігав, як вони горіли. То був мій маленький концтабір, найменший на світі концтабір, але я ще тоді про нього нічого не знав і навіть не передбачав, що він колись буде. Або робив дерев'яні хрестики, запихав їх у землю, а на тих хрестиках розпинав метеликів, як перших християн або рабів Спартака, і почувався імператором, бо міг навіть якогось метелика помилувати. Зимовими вечорами, коли був добрий мороз, поливав водою темну частину вулиці, а потім чекав на перехожих, але ні, я зовсім не тішився, коли вони гепали на спину, а відразу біг їм помагати, а якщо їм з торби щось вилітало, я все те сумлінно визбирував і складав назад, а потім проводжав, підтримуючи, до самої хати, а вони мені часом давали дрібняки, а часом гостинця, але переважно дякували й казали, який же я чемний хлопчик. Та коли я приходив додому і хвалився мамі своїм добрим вчинком, вона чомусь хапала тріпачку і лупасила мене, примовляючи: «А я не казала не робити того більше? Не казала?» І вона мала рацію, бо одного разу гугупнуло аж двоє старих, і вони мене упізнали, бо я вже кожного з них рятував, вони здогадалися, в чому полягала моя забава і розкричалися на цілу вулицю, а я мусив чкуряти чимдуж. Ще я любив ліпити з глини світ, а в світі тому – пальми, людей і верблюдів, я споряджав каравани, а потім лягав горілиць, дивився у небо і вдавав немовля, чекаючи на тріє царі.

Але ніхто з них до мене не йшов, не провідували мене ані феї, ані перелітки, ані добрі старенькі чарівниці, з якими я міг би поділитися хлібом. Тривалий час я носив шматок хліба за пазухою, чекаючи на такий трафунок, коли добра чарівниця в образі старої порхавки попросить їсти, а навзамін обдарує мене чимось вічним і непроминальним. І коли траплялися мені такі старі жебрачки, я, не зволікаючи, тицяв їм у руку хліб і чекав на чарівний дар, але чув лише слова подяки, вони чимчикували далі, а я запитував: «І це все?! Це все?!» Вони не відповідали, я плював їм услід або шпурляв жменю пороху. Засранки!

Мама працювала в крамниці, але не цуралася підробітків, зникаючи на нічну працю, а коли приходила заспана до крамниці запізно, пан Строжек її сварив, а потім залишав у себе ще на півгодини після того, як зачиняв крамницю. Одного разу я прийшов за мамою і, поки підходив до крамниці, то бачив, що світиться, а

як дійшов – раптом світло згасло. Я постояв, постояв і вже було намірився йти назад, коли світло засвітилося, а у вікні я побачив маму, як вона зачісує своє довге волосся. Я зрадів і постукав у вікно. Мама мене впустила. Пан Строжек сидів на канапі в шляфроку[4 - Шляфрок – халат.], чіхав свої волохаті груди й мав дуже втішений вигляд; коли ми йшли, він насипав мені цілу жменю цукерок, але вдома мама сказала, щоб я більше так не робив, не приходив за нею, бо пан Строжек не зобов'язаний щоразу частувати мене цукерками.

IV. Стефан

1

Я почувався геть п'яним, хитало і заносило, хотілося негайно щось змінити, заперечити: чому лише три дні? Мені потрібен цілий тиждень, щоб відіспатися, а може, й місяць. Я струснув головою, солодкий сон про домівку в далекому Львові розприснувся. Я вивіз з авта. До мене наблизився швайцар і хотів узяти наплічник, але я не дав, там не було нічого важкого, крім лахів. Це йому, либонь, не дуже сподобалося, але двері відчинив з легким уклоном. Номер виявився на другому поверсі, але я скористався витягом, бо навіть не уявляв собі, як підніматимуся сходами. Перше, що зробив, пішов у душ, а потім впав на постіль і вимкнувся, перед тим, щоправда, накрутивши будики на шосту, щоб не пропустити вечері. Коли вони задзенькотіли, в мене було таке враження, що проспав не більше кількох хвилин. Я хутенько зібрався, поголився і спустився вниз. У ресторації було людно, більшість гостей повечеряли й тепер мило розмовляли за вином. Я підійшов до столу з закусками й наклав собі всього потроху, а найбільше різного м'ясива та ярини. У відрах з льодом містилися пляшки з шампанським, на відерку висіла ціна за келих – \$0,15, пляшка – \$0,99. Поруч стояла півметрова фарфорова фігурка сільської дівчини з великим барвистим кошиком, куди клали гроші. Я налив собі повний келих, заплатив і випив, його перш ніж дістався до столу. Поклав тарілку, повернувся і налив ще. Коли почав їсти, пригадав собі, що ледь не цілу добу нічого не їв, а тільки дудлив каву. Апетит у мене був шалений, так що я потім ще взяв собі дві запечені доради й гору салату, не забувши про шампанське, але щоб зайвий раз не вставати, прихопив цілу пляшку і ніс її під пахвою. Отак я йшов собі до столу і думав тільки про те, як би цей час розтягнути, щоб не так швидко повертатися до Англії, коли хтось на мене раптово налетів, і то так рвучко, що пляшка з-під

пахви гепнула на підлогу, викладену мозаїчною плиткою, і розбилася, а вино зашипіло, розливаючись біля ніг. Я ледве встиг збалансувати тарілками, аби не висипалися. Чийсь дзвінкий приємний голос скрикнув англійською:

– Oh, I'm done! Excuse me, please! (Ой, що я наробила! Пробачте, будь ласка!)

Я розвернувся і побачив звабливу довговолосу білявку в рожевій сукні, вона була зовсім юна і демонструвала далеко не награний жах. Я хотів у цьому випадку послужитися банальною фразою «no problem», але мене заткало спочатку від глибокого обурення, а потім від її вроди, отож, ковтнувши повітря, пробурмотів: «Курди молі, та нічого...», але це її розвеселило і неймовірно втішило, бо вона завуркотіла польською, безпомилково вгадавши в мені свого краянина і, кокетливо стріливши очима, випалила:

– Та joj! Pan pewnie ze Lwowa?

Вона замахала рукою обслузі, й ті примчали зі швабрами й відрами хутенько прибирати. Я витріщив на неї очі й запитав:

– А ви теж?

– Ну, ясно! – вона перейшла на українську, хоча видно було, що її рідна мова польська. – То ж треба, налетіти впрост на львов'яка! Але пан мусить з'істи коляцію[5 - Коляція - вечеря.], а я йому баки забиваю. То я пофуркотіла далі.

Мені хотілося її стримати, але з двома повними тарілками це виглядало б дивно. Щойно я закінчив їсти й поглянув у бік відерків з шампанським, як підійшов кельнер, вклонився і ледь не по буквах прошепотів, що за отим-о «тейблом» біля «віндовса» сидить містер, який уклінно запрошує мене до свого «тейбла». Я не роздумував ані секунди, бо то був якраз той «тейбл», за яким сиділа й чарівна незнайомка зі Львова, очевидно, зі своїми батьками. Коли я наблизився до їхнього столу, старший огрядний пан підвівся і, усміхаючись, простягнув свою руку:

– Барон Річард Гредель[6 - Гредель Річард, барон (1890–1964) – власник маєтності й палацу в Сколе.], а то моя донька Ірма і дружина Валерія[7 - Гредель, Валерія, баронесса – до 1944 року жила в Сколе, померла 1971 року у Відні]. Завше приємно зустріти краянина на такій відстані від дому. Прошу сідайте до

нас, мушу зреванжуватися за свою кохану недорайду, – при цьому він наповнив мого келиха.

Я назвав себе, ми випили. Ірма, щоправда, під пильним оком своєї матері надпила лише маленький ковточок, а старий відразу став розпитувати, як я сюди потрапив. Я розповів, це їх усіх дуже зацікавило, і наступні півгодини я відповідав на їхні питання стосовно лету, а пан Гредель замовив ще дві пляшки шампана і солодке. Сімейство Гредлів належало до сметанки Львова ще австрійського заквасу, чим пан Гредель не забув похвалитися, і вдома, мабуть, рідко спілкувалися з такими простаками, як я, але тут, на чужині, їх цікавило багато чого, а найбільше всі деталі мого перелету. Пан Гредель приїхав до Канади, щоб закупити нові деревообробні устаткування для своїх тартаків, а за кілька днів збирався назад у Європу. Коли публіка з ресторації почала поволі виходити, Гредлі теж почали прощатися, але Ірма виявила бажання прогулятися і запитала в батьків, чи могла б вона пройтися, якщо я не буду нічого мати проти того, щоб її супроводити. Батьки презирнулися, з вигляду вони були добре втомлені і, мабуть, на суперечки не мали енергії, тому лише зауважили, що Ірма мусить повернутися в номер до десятої вечора.

– Ну, нарешті, – тішилася вона надворі, – я думала, що вмру з нудьги за всі ці дні.

– Невже вони вас нікуди не відпускали?

– Вечорами ні. Удень я швендяла по музеях, кінотеатрах, парках. До мене постійно чіплялися тупоголові типи, до того ж тупоголовими вони були вже на око. Ще не підійшов, а бачу, що він дурний, як аграфка[8 - Аграфка – шпилька.]. Але я всім казала, що нічого не розумію, і йшла далі.

Вона помовчала трохи, роззираючись, мовби вибираючи місцину, куди можна було піти, а тоді запитала:

– Так, а куди ви мене поведете?

Я розсміявся.

– Я гадав, що то ви мене кудись ведете, бо я тут уперше. І це була ваша ініціатива.

- Тільки не кажіть, що ви з нею не згодні.

- Ні. Я з охотою прогуляюсь, і мені однаково, куди йти.

- Тоді знаєте що... поверніться до ресторації, візьміть пляшку шампана і підемо над річку. А там будемо сидіти на лавці, милуватися вогнями на річці, слухати її плюскіт і пити вино.

- Ага, ви збираєтеся надолужити те, що не вдалося випити за вечерею?

- Ви здогадливі. Ну, то як? Підете?

Коли я повернувся, її не було. Я безпорадно роззирався, коли раптом почув за спиною сміх – вона підбігала з боку готелю.

- А що – злякалися? Я передбачливо заскочила до «пана Едзя»[9 - Пан Едзьо – те саме, що кльозет.].

Мені подобалася її безпосередність, невідомо, чи багато львів'янок могли б отак завиграшки признатися в тому, що відвідали кльозет. Я згадав, як у свої вісімнадцять, сперши півкавуна, пішов на побачення і, хоч тиснуло добряче, так і не признався, що хочу відлучитися в нагальній потребі, та ледве дочекався, коли можна було провести дівчину додому, а тоді скочити в перші-ліпші кущі.

Ми забрели на берег річки, знайшли порожню лавочку і справді сиділи та дудлили вино з однієї пляшки, а вона навіть не зауважила, що я не прихопив келихів. Вона багато сміялася, розповідала про те, чим займалася у Львові – грала на фортеп'яні, у відбиванку, малювала і читала книжки. Батьки останнім часом намагалися видати її заміж за синів своїх добрих знайомих, але їй не хотілося втрачати свободу, вона сама ще не знала, чого хоче і ким хоче бути, може, музикантом, а може, художником, а ще вона захоплена математикою і бігає на лекції до Банаха та інших світил. З ріки повіяло прохолодою. Я скинув маринарку і накинув їй на плечі, вона з вдячністю зиркнула на мене і притулилася.

- Якщо хочете, можете мене поцілувати в щічку, – сказала вона тихим покірним голосом.

– Чому тільки в щічку? Наші вуста за посередництвом пляшки вже й так цілувалися.

Вона розсміялася і підставила вуста, але вони були міцно зціплені й сухі, так що вдалося лише її цьомкнути. Я і не сподівався на щось більше, мені було приємно, що маю з ким погомоніти. Ми допили пляшку і повернулися до готелю. Там Ірма приклала вказівний палець до своїх вуст, відтак до моїх і побажала чарівних снів. Щойно діставшись до номеру, я відчув, як сильно хочу спати. Наступного дня ми з Ірмою вирушили на прогулянку відразу після сніданку, батьки не мали нічого проти, очевидно, отримавши повний звіт про прогулянку вечірню і переконавшись, що кавалер жодного разу не вийшов поза межі порядності.

– А знаєте, – сказала Ірма, – Оттава ділиться на дві частини – франкомовну і англomовну. І в тій франкомовній, що оно видніється за тим собором, ніхто вам і слова англійського не скаже. Такі уперті, що страх. А я по-французькому знаю лише кілька фраз. Тому, коли мала бажання поласувати французькими тістечками, вдавала німу – просто тицяла пальцем і чарівно всміхалася. Як гадаєте? У мене справді чарівний усміх?

Вона скорчила гримасу, а я ствердив, що усміх не просто чарівний, а фантастичний. Ми вийшли до каналу Рідо, на якому гойдалися невеликі яхти й човни, на обох берегах чипіли рибалки з вудочками, а вгорі цигикали чайки. Далі дійшли до парку, що оточував парламент, і милувалися скульптурами королів та різних достойників у набундючених позах. По обіді мене зморив сон, і я проспав до самої вечері, і той вечір був такий самий, як і попередній, спочатку я вечеряв з Гредлями за одним столом, а потім з Ірмою знову сиділи на лавці над річкою і пили шампана, і знову я отримав того самого скромного цьомка, а на третій день, коли по вечері став пакуватися, вона прийшла до мого номеру, сіла глибоко у фотель і, махаючи ніжками, спостерігала, як я складаю речі. Потім зітхнула і сказала:

– І з ким я тепер питиму шампана на лавочці?

– Потерпіть. Може, у Львові вдасться випити.

– Ха! У Львові! Там тисячі підступних очей і тисячі підступних вух. Ніби не знаєте, що Львів – велике село. В одному кінці чхнули, а в другому – «на здоров'я» кажуть. Але стривайте... ви ж будете в Гданську? Наш пароплав прибуде туди за

тиждень. Я вам напишу. Звісно, якщо ви чекатимете.

Я сказав, що з приємністю погуляю з нею Гданськом, писати мені можна на аероклуб, але вже за десять восьма і пора йти. Вона підвелася, обняла мене за шию і подарувала знову той самий сухий і короткий цьомк, який ні до чого не зобов'язував і нічого не віщував, тоді відступила на крок, схилила голову набік і запитала:

– Ви розчаровані? Але я вас заспокою. Усе дуже просто. Я ще не цілувалася посправжньому ні з ким. У день, коли я нарешті з кимось поцілуюся, небо розітнуть електричні розряди, прогуркоче грім і завалиться дерево, вражене блискавкою.

– Ого! – Я засміявся. – З вами може бути небезпечно.

– Саме тому я не надто наполягала, щоб батьки відпустили мене летіти з вами. Хоча ідея така була. І я б полетіла. Але мені було шкода вас. Ну, і мами, яка б цього просто не пережила.

Отак ми попрощалися, внизу я ще зустрів Гредлів і попрощався також із ними. Старий дав свою візитку і запрошував провідати їхній палац у Сколе. Авто вже чекало. Неподалік стояло й курило двоє чоловіків у темних плащах і низько насунутих капелюхах. Не виглядали на готельових гостей. Ірма провела мене до авта, нічого більше не говорила і мала сумний вигляд, мені теж було сумно, бо я не проти був побити тут ще кілька днів байдики.

– Ну, як? – поцікавився Френк, коли я вмовстився в авті. – Вдалося відпочити? Я бачу вас провела така пишна краля.

– Відпочив, але мало, – сказав я, а далі всю дорогу мовчав, хоча водій і намагався завести розмову.

За годину ми знову опинилися на тому самому шосе, тепер його освітлювали яскраві жарівки. Літак чекав на мене. Якісь люди щось там у ньому порядкували. До мене підійшов чоловік, якого я, прилетівши, узяв за боса.

– Виникли непередбачувані проблеми, – сказав хрипко. – Цього разу вантаж скинете, не долітаючи до Баррі. З вами вийдуть на зв'язок, коли долетите до

Ірландії, і повідомлять координати.

Це мені відразу не сподобалося, але випитувати не було сенсу, ніхто б і так нічого не уточнив. Видно, те, що я перевозитиму цього разу, хтось чекатиме в Баррі іще, окрім людей з «Avian». І воно не повинно потрапити їм до рук. А хто це може бути окрім поліції чи гангстерів? Я кивнув і рушив до літака. Усередині все виглядало так само, як і дорогою сюди. Були харчі, вода, наповнені баки з бензиною, а у хвості знову стояли пластмасові скриньки з тими самими надутими бальонами. Якщо я їх скидатиму над суходолом, вони уповільнять падіння. Тепер я не мав сумнівів, що там міститься щось заборонене, і це точно не пошта.

2

Мене знову чекав нічний політ, і настрої був пригнічений, турбував вантаж у хвості літака, хоч я й намагався не думати про нього, але він уперто крутився у пам'яті. Синоптики обіцяли попутний вітер і жодної бурі, вони не збрехали, літак летів без перешкод, хоч і без жодних орієнтирів, лише за компасом, а насправді за двома компасами, ще один був унизу біля ніг, і я зиркав на обидва, бо траплялися випадки, коли один з них міг збитися. Висота була чотири тисячі футів, місяць цього разу світив і грав роль співчутливого супутника.

Літаки очікують на свою трощу, як людина на смерть, вони тривожно вслухаються у своє скрипуче розколисане тіло, коли хвилі повітря починають ним гратися, наче кицька мишею, і їхнє хвилювання передається летуну, який з літаком встиг стати одним цілим, зростає з ним, наче вершник з конем.

Коли нарешті темрява відступила, і я перетнув межу між ніччю і днем, а сонце, сходячи, засліпило очі, я надів затемнені окуляри й випив кави. Кава була не смачна, ще гірша, ніж у готелі, деінде я її б вилляв, але не тут, навіть така слабка й водяниста, вона бадьорила, як і шоколад. Незабаром побачив попереду грозову хмару, темну і схожу на ту, яку вже долав, мені навіть здалося, що це та сама хмара, бо мала схожі обриси й довжелезного хвоста, який то піднімався, то опускався, як у дракона. Хмара була висока, перелетіти її не вдасться, та й зростання висоти приведе до зайвої витрати пального. Обминути я теж її не зможу, бо це додасть кільканадцять зайвих миль. І я вирішив пробиватися крізь циклон. На підступах до хмари вихори почали лупити кулаками в літак, важіль зашарпало так, мовби хтось ухопився в нього зісподу і тепер намагався вирвати з рук. Я тримав його з усіх сил, не дозволяючи смикатися, щоб не обірвати линви

керування, від великої напруги по руках бігли мурашки. За кілька хвилин чорна пащека урагану проковтнула літак, тепер він летів у темені, а клапті химерних згустків розбивалися об шиби, не видно було нічого – ні океану, ні неба. Літак підкидало й трясло з такою силою, що несподівано за моєю спиною пролунав тріск, одна скринька вирвалася з пазів і полетіла уперед, гупнувши в баки пального, потім відкотилася назад і вдарила знову, а далі підскакувала з кожним ударом бурі. Важіль сіпало так, що я геть не чув рук, вони, мов задеревіли, а обличчя заливало потом. Несподівано літак провалився в безодню, всередині у мені все підскочило догори, а паси немилосердно вп'ялися в плечі, і я подумав, що це кінець, що не прорвуся, але там у тій безодні виднілися просвіти.

Раптом я відчув холод у ногах, і це не був той холод, який зазвичай відчуваєш на висоті, то був холод значно гостріший і раптовий. Зиркнув униз і отерп – один з баків тріснув від удару скриньки, і пальне заливало підлогу. Черевики намокли, та й не дивно, бо затопило кабінку більш як на дюйм. Це була біда – якщо пальне продовжить витікати, мені може його забракнути, а найбільшою була загроза пожежі. Хлюпання бензини на підлозі непокоїло все дужче, і я гарячково шукав виходу. Літак не мав умонтованих у щиток покажчиків зужитої бензини, і я не мав жодної уяви, скільки її ще зосталося, а це загрожувало примусовим приземленням, можливо, навіть в Ірландії та ще й у горах. Крім того наростала небезпека пожежі від найменшої іскри, що вилітала з вихлипної рури. Підлога літака була з дерева, бензина сочилася якраз з того боку, де був вихлип.

Єдиним виходом було просвердлити діру в підлозі на протилежному боці від рури і сподіватися, що бензина буде витікати туди. Я добув дрельку і викрутив дірку з правого боку літака, потім легенько перекинув літак, і пальне потекло. Незабаром кабіна висохла. Тепер не було жодного сенсу щадити пальне і тримати двигун на півтори тисячі обертів, як досі, значно розумніше буде зужити бензину, заки вона встигне витікати. Я збільшив оберти, швидкість відчутно зросла, і почалося моє змагання з часом. Потім скинув куртку, скрутив і притулив її до тріщини так, аби вона опинилася поміж двома баками і прилягала якнайтісніше. Струмочок відразу зник, але потім знову з'явився набагато слабший. Подумки я пробував прорахувати, скільки могло витікати бензини. У трьох баках містилося по сто галонів, а в одному півсотні. Якщо пробитий був той, у якому було сто галонів, справа кепська, доведеться сідати на воду і кликати допомогу. Але тоді може в когось виникнути інтерес до скриньки. Отже, ніхто сторонній не повинен йти мені на порятунок. Я мушу чекати на когось із «Avian». Чому мені не дали інструкцій стосовно такої ситуації? Що робити зі скринькою? Якщо мене відшвартує до порту якась рибальська шхуна чи баржа, неодмінно з'являться митники й поліція. Перевірять документи й вантаж.

Я сушив собі голову цієї непростою проблемою і не знаходив жодного виходу. Надто, що сідання на воду – це була лише теоретична можливість, а насправді ще невідомо, як себе поведе море, хвилі здатні перекинути літак догори цапки. Мені треба дістатися бодай за кілька миль від берегової лінії і бажано в безлюдному місці. З грозової хмари я вирвався, але довкола висіла непроникна імла, я нічого не бачив і лише стежив за компасом. Так проминуло кілька годин, аж поки я не знизився ще на п'ятсот футів. Нарешті побачив попереду обриси Ірландії. Я копнув по черзі кожен бак, три з них були порожніми, враховуючи й пробитий, в одному ще хлюпала рідина, але її було мало. Хай там що, але варто спробувати дотягнути до Валлії.

Збоку ритмічно постукувала скринька, один її кант було пробито. Я запхав у тріщину пальці й намацав мішечки з невідомою сипучою речовиною, на дотик вона нагадувала крохмал. Таємниця скриньок перестала бути таємницею, але стала смертельною небезпекою для летуна. Отже, можна не сумніватися, що до Оттави я віз гроші, а назад везу кокаїн. Якщо мене з цим упіймають, решту життя доведеться провести за ґратами. Але що я можу зробити? Позбутися їх? Тоді виникнуть проблеми з «Avian», адже товар коштує не малих грошей. Тепер не було іншого виходу, як шукати безлюдне місце.

Тим часом я перетнув Ірландію і побачив затоку Кардіган. Заговорила рація. «Avian» вийшов на зв'язок. Я пояснив їм свою проблему і сказав, що сідатиму у Кембрійському узгір'ї, бо не ризикую летіти далі, до околиць Баррі точно не дотягну. Я чув, як вони лаялися між собою, потім сказали, що вишлють за мною авто, і щоб я після того, як сяду, уточнив, де опинився. Внизу з'явилися червоні дахи, пасовиська з вівцями, а вдалині виднілися гори, і я летів до них. Та щойно пролетів кілька миль від берега, двигун замовк, і запанувала глуха тиша. Все, пальне закінчилося. Я скерував ніс літака вниз, намагаючись спланерувати його ще до того, як почнуться гори. Він слухняно знижувався, вигойдуючись крилами в повітрі, наче альбатрос. Вести літак у суцільній тиші ще неприємніше, ніж під час бурі, тиша тисне на свідомість. Страху я не мав, уже доводилося садити літака при вимкненому двигуні, хоча була небезпека, що вітер, який дув у спину, може таки занести літак на скелі, а вони були геть недалеко. Внизу зеленіли луки й мочарі, панувало суцільне безлюддя, хоча вздовж гір сіріла дорога. Літак вдалося посадити на луг, від дороги його затуляли кущі й дерева. Я зв'язався по рації і повідомив, де я. Потім зайнявся скринькою. Я подумав, що буде недобре, коли вони побачать тріщину, і спробував стулити стінки, але це мені погано вдалося, тріщина хоч і стала вужчою, але не зникла. Я перевернув скриньку тріщиною вниз, сподіваючись, що вони нічого не помітять, і загнав її назад у пази

та примоцував. Потім витяг з торби пляшку вина, яку прихопив саме для такого випадку, і перехилив у себе. Закусив сиром і беконом.

З

Від Баррі до місця, де я сів, було десь понад шістдесят миль. Отже, в мене зо три години часу, бо їм доведеться долати шлях через гори. Я заліз у кабінку і задрімав, накрутивши будика. Коли прокинувся, почув удалині шум мотора, а незабаром побачив вантажівку з брезентовим накриттям. Я вийшов з літака, вибіг поза дерева й помахав їм. Авто звернуло з дороги й рушило до мене. З авта вийшли двоє чоловіків, у яких я впізнав тих самих інженерів, що споряджали літак до Канади. Вони залізли під брезент, витягли бак з пальним і понесли до літака.

– Ми привезли пальне. Вам треба таки дістатися на базу, а вантаж ми заберемо.

Я стояв біля літака і прислухався, поки вони поралися. У їхніх голосах вчувалося невдоволення; коли дійшла справа до скриньок, вони про щось перешіптувалися, але я не міг розібрати слів. Коли вони винесли скриньки й поклали їх у свою вантажівку, один з них сказав:

– Вас добряче потрусило, бачу.

– Потрусило не те слово.

– Вм'ятини на баках від скриньки?

Отже, вони помітили тріщину. Я кивнув, не передчуваючи нічого доброго для себе.

– А ви потім її назад примоцували. Вже тут?

– Так. Під час лету це було неможливо.

– А сенс?

– Сенс такий, що я думав заправитися і летіти далі туди, де мав скинути ці скриньки.

– А може, ви хотіли приховати від нас тріщину, що навіть намагалися склепати її до купи?

У голосі його вчувалася прихована загроза. Їм не сподобалося, що скринька тріснула, а я міг довідатися про їхній вантаж. Я вдав дурника:

– Я подумав, що пошта могла висипатися, якщо б продовжував з нею летіти.

Інженер криво посміхнувся і хитнув головою.

– Гаразд. До зустрічі в Баррі.

Вони пішли до авта. Я завів двигун, дав йому попрацювати доти, доки вони не зникли з очей, потім скерував літак у напрямку берегової лінії. Коли літак злетів, я перекинув його на ліве крило, зробив гак над морем і взяв курс на Баррі. Цікаво, чим мені може загрожувати ця історія зі скринькою. Мабуть, треба швиденько забрати гроші й ушиватися звідси, надто, що я залечу на базу швидше, ніж вони доїдуть.

На базі мене вже чекали. І не лише старий Мурнау, були ще й поліцейські. Я бачив, як вони про щось сперечалися. Щойно сів, поліцейські відразу рушили до мене і стали допитувати, куди я літав і з якою метою. Я пояснив, що то був лише випробувальний політ, але вони, мабуть, мали певні підозри, бо залізли в літак, оглянули все і розчаровано вийшли. Вочевидь, вони отримали інформацію про вантаж, але її встигли перехопити й самі перемитники. Поліцейські від'їхали, а Мурнау нарешті потиснув мені руку, похвалив за роботу і повіз на авті до контори, де вручив чотириста фунтів.

– Перепочиньте знову три дні, а тоді в дорогу. Не маєте заперечень?

– Ні-ні, все гаразд. Піду відпочину.

Ми попрощались, а я відразу подався до готелю, взяв ключ у рецепції, відчинив двері, розкидав постіль, вийняв з наплічника зубну щітку, пасту і бритву,

акуратно розклав у лазничці, біля ліжка залишив капці, накидав зіжмаканого туалетного паперу в пудло. У шафі в торбинку з написом «Прати» поклав білизну, шкарпетки й сорочки. Майже порожнього наплічника прихопив із собою, ключі теж. У рецепції сказав, що пішов на закупи та що до мене повинна прийти одна знайома дама, то нехай зачекає в холі. Вийшовши з готелю, я кинув ключ від номеру в поштову скриньку, її відчинять аж зранку. Відтак поквапився на двірець. Однак найближчий потяг до Кардіфа відходив щойно за три години. Інших потягів узагалі ближчим часом не було, а переважна більшість залізничних сполучень припадала на ранковий та вечірній час, в обід і пополудні панував штиль. На автодвірці мене чекала та сама картина. Тоді я став шукати таксі, проте й це не так просто, бо дехто з таксистів і справді збирався до Кардіфа, але значно пізніше, коли прибуватиме туди Лондонський швидкий і привезе курортників. Ну, але якщо мені так горить, за десять фунтів завезуть. Це був грабунок серед білого дня, але я вже скорився і готовий був погодитися, коли один із таксистів тихенько підказав кращий варіант – пройти метрів п'ятсот і ловити попутні авта, можна доїхати безкоштовно або за фунт. Я так і вчинив і незабаром їхав у вантажівці з одним веселим валлійцем, який всю дорогу розповідав анекдоти неймовірною англо-німецькою мішанкою з тим, що всі англійські слова вимовляв на валлійський манір, і я насправді мало що второпав, але йому хотілося, щоб я сміявся, тож я сміявся та й тільки так міг притлумити свої нерви.

У Кардіфі знову потрапив у безвихідь – жодного потяга на Лондон чи південь Англії найближчим часом не було. Тут причина була ще веселіша – залізничники бастували, а щоб вони не почувалися настільки самотньо, то забастували ще й водії автобусів. Отже таксисти, які примчать з Баррі тоді, коли повинен прибути Лондонський швидкий, будуть глибоко розчаровані, бо хтозна, скільки їм доведеться на нього чекати, а ні – то вертати порожняком. У довідковій двірці сказали, що проблему вирішують на державному рівні й за три-чотири години її таки вирішать. Я не мав іншого виходу, як покинути двірець і отаборитися у найближчій ресторації. Замовив салат, біфштекс і пляшку рислінгу. Час волікся поволі, за вікнами почало смеркати. Я подумав собі про тих інженерів зі скриньками кокаїну. Вони вже мали б дістатися до Баррі й розповісти все старому Мурнау. І що? Які наслідки це мало б для мене, якби я залишився? Невідомо. Могли б повірити, що нічого не бачив, але не повірять, коли виявлять, що зник. Правда, виявлять це не так швидко, бо спочатку чекатимуть з закупів, на скільки їм вистачить витримки, потім перевірять номер. Можливо, ще трохи зачекають, а тоді кинуться навздогін. Скільки в мене ще часу в запасі?

Вулиці порожніли, я сидів, мов на голках. Відчуття, що наближається щось недобре, посилювалося, я гарячково роздумував, що робити далі. Вирішення проблеми страйку на державному рівні могло затягнутися й до наступного дня. Я подумав, що, мабуть, безпечніше буде не сидіти на одному місці, а весь час пересуватися. Чому взагалі забрів до цієї кнайпи неподалік двірця? Чи не безглуздзя? Я глянув у вікно і отерп: на мене дивилися очі одного з інженерів, другий ішов до входу. Я миттю зірвався на ноги і шмигнув до кухні, пролетів її торпедою, перекидаючи дорогою баняки та нашттовхуючись на людей. Коли вибіг, помітив біля дверей великий візок, навантажений відрами з недоїдками та сміттям. Підкотив його до дверей так, аби став боком, тоді побіг простовіч. Раптом почув гудок, зиркнув у тому напрямку і побачив удаліні порт, щогли кораблів та яхт. Чому я відразу про порт не подумав? Я біг, не озираючись, довкола було темно, і я мав надію, що мене не видно, хоча здогадатися, куди я побіг, могли, адже й вони чули гудок пароплава. Порт був безмежний, але більшість суден стояли цілковито порожні, і не було біля них ані душі. Проте я не здавався і біг далі, доки не побачив баржу, на яку вантажили бочки. Я запитав, куди вона пливе. До Брістоля. А коли? Вже. Хто власник? Він на баржі. Власником виявився літній чоловік з пляшкою джину, був добряче підхмелений і, не дуже вслухаючись у те, що я йому лепечу, проказав лише два слова: «П'ять фунтів». Я дав. Він кивнув на рубку. Я миттєво зник у ній. Баржа смикнулася і стала відчалювати. Я подивився у вікно. Обидва інженери ще з двома невідомими швидкими кроками міряли причал, уважно роззираючи кожне судно. Порівнявшись із баржею, яка відплила від причалу ярдів на тридцять, закричали, чи не брали вони пасажира, з баржі їм відповіли, що пасажирів не беруть, але портові вантажники, мабуть, мене видали, бо вся четвірка кинулася бігцем назад. Зараз вони сядуть в авто і помчать до Брістоля, але це сорок п'ять миль сушею, потім ще треба їхати через міст, за дві години можуть і не впоратися. Морем буде тридцять миль, хоч баржа і не така швидкісна. Хто кого пережене? Я вмовстився на лаві й з тривогою стежив за тим, як пливе баржа. Заки вона не покинула причал, трюхикала зі швидкістю черепахи, але у відритому морі нарешті набрала швидкості. Баржа плила вздовж берега на певній відстані, море було спокійне, але не мав спокою я. Переслідувачі вже знають, що я саме на цій баржі, і, якщо примчатимуть швидше, будуть чекати в порту. Отже, треба будь-якою ціною їх випередити. Але як?

До рубки зайшов капітан, поставив пляшку джину на столик, вийняв два шкалики й налив. Потім сів навпроти й усміхнувся.

– Випийте, – сказав, пильно вдивляючись у мене.

Ми випили. Я чекав, що він далі скаже.

– Ми пасажирів не беремо. Але я бачив, як ви бігли вздовж причалу і зиркали на кожне судно. І я подумав собі: а це ж ти, Томасе, замолоду. Ти теж отако дер від братів тієї дівчини, якій ненароком надмухав живіт. Я вгадав?

Я засміявся і кивнув. Такий варіант йому цілковито пасував.

– Ну, тоді продовжимо, – сказав капітан і знову налив, випив і похитав головою. – Так-так, і я був молодим та хвацьким. Не раз, бувало, й ножака мене підстерігала. Я подумав собі: поглянь, Томасе, цей хлопчина чекає від тебе порятунку, і коли ти його врятуєш, то там, нагорі, – він підняв вказівного пальця вгору, – там тобі це пригадають і наллють ще не одну чарку. То куди ж ви оце намірилися? До Брістоля?

– Гадаю, вони можуть мене наздогнати в Брістолі.

– Можуть, – кивнув капітан. – Ви не тутешній? Чую з вашої вимови. Мабуть, німець?

– Я з Польщі.

– Ага... я так думаю, що вони нас переженуть і будуть чекати в порту. Тобто ми до порту доберемося раніше від них, але заходити в порт і причалювати будемо довго і нудно. Баржа це вам не яхта. Бо ж і чалити доведеться кормою, а не провою.

Він знову налив. Я запитав:

– І що ж ви порадите?

– Треба вам зійти раніше. Щойно почнемо підпливати до порту. Коли будемо минати порожні баржі, я сповільню хід, і ви перескочите на іншу.

Я подякував, ми ще перехилили по чарці, погомоніли, а незабаром пролунали знайомі гудки. Ми вийшли на палубу, на березі заблимали вогники.

– Вже час, – сказав капітан. – Станьте з правого краю. Я скажу, коли стрибати.

Баржа розвернулася, сповільнила хід і стала поволі вповзати в порт. За кілька хвилин вона опинилася за метр від однієї з барж. Капітан кивнув, ми потиснули руки. Я переліз через перила і стрибнув на баржу. Край прови перед перилами другої баржі був завбільшки з півтора фута, але мені вдалося вчепитися руками за перила і не звалитися у воду. Я помахав капітанові рукою, він відповів. А далі я розгубився, не знаючи, що робити. Довкола панувала ніч. У порту зараз будуть сновигати мої переслідувачі. Чи не краще переночувати на цій баржі, а на світанку рушити далі? У мене виникло ще більше різних цікавих ідей, але якраз ця перемогла. Я знайшов великий сувій лінв під брезентом, уместився на ньому і натягнув на себе брезент із головою. За хвилю вже спав мертвим сном.

Прокинувся від крику чайок. Світало, але довкіл залягла густа імла. Я виповз з під брезенту і роззирнувся. Порт починав прокидатися теж, десь щось котили, вантажили, але все оддалік, і не видно було нічого. Я не став зволікати і, користаючи з туману, покинув порт. Дорогою думав про переслідувачів і розмірковував, де б вони могли зараз бути. Про те, що я прямую до Гданська, вони здогадувалися, однак не могли знати, якою саме дорогою. Ніч вони, мабуть, провели спочатку в порту, а зараз можуть пильнувати двірець, контролюючи напрямки на портові міста півдня Англії. Чи в цей список входили також потяги на Лондон, важко сказати, але саме туди я і збирався. Це десь біля ста двадцяти миль. Однак іти на двірець було ризиковано.

Було холодно, я підняв комір. На одній з каварень господар саме піднімав ролети. Заки я туди дійшов, він почепив табличку «Open». Я подумав, що варто все добряче розмислити за кавою та зігрітися, і замовив до кави дві канапки з шинкою та два пампухи, политих люкром. Потім хвильку повагався і узяв п'ятдесят грамів коньяку. Крім мене в каварні більше нікого не було. Я запитав, чи можу скористатися телефоном. Господар нічого не мав проти. Я попросив телефоністку з'єднати мене з довідковою залізниці. Ніжний жіночий голос привітав мене і поцікавився, чого потребую. Мене цікавило, чи завершився страйк і чи потяг на Лондон зупиняється лише на головному дворці, чи ще десь. Ні, тільки там, страйк завершився, все гаразд. А яка найближча станція? Бат. Я подякував.

– Це всього тринадцять миль, – сказав господар. – Вам потрібно в Бат?

– Так.

– Зараз поїде туди наше авто. Ми возимо звідти молоко.

– Он як. Чудово. Скільки я повинен заплатити?

– Зроблю вам знижку. Ви рідкісний гість. У такий час у мене ще відвідувачів не було. А знаєте чому? Бо відкриваємося о шостій ранку. Але вчора я засидівся тут з друзями, то вже й заночував. Біля п'ятої прокинувся, покрутився туди-сюди та й думаю: я й так не сплю, то чого б ото й не відчинити каварню? Аж тут і ви.

Дзигар на стіні показував за двадцять шосту.

– Водій буде через п'ятнадцять хвилин, – сказав господар, помітивши мій погляд.

– Заїдете туди за яких півгодини.

Я поснідав і цмулив коньяк, коли з'явився молодик. Він привітався і запитав, скільки цього разу брати бідонів.

– Чотири, – відповів господар. – Ось цей пан тобі допоможе, а ти його закинь до Бата.

– Я завжди радий попутникам, – відповів хлопець і звернувся до мене: – Ходімо.

Я пішов за ним у глиб каварні, де було службове приміщення і стояли порожні бідони, та поміг йому завантажити. Я потиснув руку господарю і сів біля водія. Дорога на Бат бігла вздовж ріки. Ми погомоніли про се, про те, а за півгодини і справді були на передмісті Бату. Там я зійшов і поквапився на двірець. Доїхав без пригод. У Лондоні мав за мету потрапити на летовище і пошукати когось із нашого клубу, бо звідти часто літали до Лондона. Мій розрахунок виправдався, я знайшов того, кого шукав, і він забрав мене до Гданська.

4

Так моя авіаційна афера завершилася. Більше випробовувати долю я не важився. При нагоді виговорив Ріхтеру все, що думаю про його стрійка. Ріхтер був дуже здивований, чи вдавав здивування, але вибачився. Роботи в мене не було, і я готовий був ухопитися за будь-яку. В авіаційному клубі товклися не тільки

летуни, заходили сюди й люди з інших сфер, отже, я вбивав тут усі свої вечори, чекаючи на манну з неба. І вона капнула знову з Осипом, який привів до мого столика колишнього летуна Віллі Гольца. Тепер він працював у пруському казині в Сопоті, а Сопот належав до вільного міста Гданська й устиг перетворитися на курортне місто, яке постійно розросталося і приваблювало розмаїтих небесних птахів. Віллі запропонував попрацювати в казині і мені. Я знав, як виглядає праця круп'є, але одна річ бути спостерігачем, а інша виконавцем, однак мене заспокоїли, що йдеться не про посаду круп'є, а про працю в бригаді охорони.

– З 1933-го, відколи до влади прийшли нацисти, вони й у казино заохали свого носа, – розповідав Віллі. – Недавно звільнили кількох круп'є, що були євреями чи скидалися на євреїв. Декого посадили за шахрайство. Так що тепер є кілька вакансій. Але на круп'є треба підучитися і це немало коштує. А охоронцем можеш піти хоч зараз.

– Стояти на дверях? – запитав я з не надто оптимістичною міною.

– Ні, ходити по залах. Розумієш, у казино приходять не тільки порядні люди, а туди прилітають і різні пташки з темного світу – злодії, шулери, пройдисвіти, які вдають із себе графів, баронів, нафтових магнатів або навіть арабських шейхів. Обдаровують обслугу казина солідними чайовими, а коли під час гри треба їм врегулювати оплату за програ, з'ясовується, що «випадково» забули гаманець. Два роки тому біля опівночі хтось кинув до зали петарду, а заки тривала паніка, викрали частину жетонів. Інколи жетони крадуть і самі круп'є. Ось недавно в березні ми упіймали круп'є, який ховав до кишені жетон на 1000 гульденів. Трапляються і фальшиві жетони, їх часом продають нашим гостям. Бувають ще такі типи, які розповідають, що розгадали таємницю рулетки й за певну суму можуть зрадити її. Уяви собі – є такі наївняки, що купуються.

Віллі розповів, що сопотське казино тепер одне з найвідоміших у Європі. Організували його ще в 1920 році два берлінці, демобілізовані офіцери німецької армії Лінке і Ратцлофф. Нічого в цьому оригінального не було, бо після війни схожі інституції виникли у більшості курортних містечках, таких, як Віші, Гавр, Монте-Карло. Після війни курорти переживали застій, а поява казино відчутно збільшила вплив курортників. Казино в Сопоті рятувало місто від фінансової кризи, а для багатьох польських газардистів[10 - Газардист – азартний гравець.] стало справжньою Меккою, адже в Польщі казино і загалом газард[11 - Газард – азарт.] було заборонено.

Спочатку сопотське казино було доволі скромним закладом, складалося лише з двох столів для гри в рулетку, жетони були порцелянові, а круп'є – демобілізовані військові. Однак з них було мало користі, і до Сопота запросили Дюневальда, фахового круп'є з Берліна, який колись працював у Монте-Карло. Колишніх офіцерів німецької армії звільнили й залучили до роботи фахівців, які походили переважно з Німеччини, але були тут і румуни, і чехи, і поляки. Казино розрослося, і незабаром вже запрацювало три зали. Марки замінили гульденами, порцелянові жетони замінили пластмасовими різної барви, діаметру і номіналу – від двох гульденів до десяти тисяч. Крім того розрісся персонал казина – до двохсот осіб. Власники тішилися, але небагом переконалися, що великі зиски приносять і великі клопоти, бо прибутками казина почала цікавитися корумпована поліція. Довелося їм платити. Не відстали й політики, вимагаючи і свою долю. Недавно преса розродилася скандалом, у якому фігурував комуністичний депутат з Сопота Нецковскі. Він зажадав грошей на безробітних, бо якщо буржуазія програє в казина гроші, украдені у пролетаріату, цілком логічно, щоб казино ті гроші робітникам повертало. Він отримав 4 600 марок, і цей факт зазначено у фінансових книгах казина. Як на те, до тих книг зазирали пронозуваті журналісти з «Danziger Volksstimme» і відразу зацікавилися долею тієї суми. Їм вдалося легко встановити, що комуністи грішми розпорядилися з правдивим комуністичним розмахом: одну частину витратили на забаву, другу – поклали до кишень, а безробітним роздали лише 100 марок. Справа потрапила до суду, але ніхто не постраждав.

Віллі витяг із кишені рекламу, яка до казина заманювала розмаїтими привабами: «Десятки тисяч гостей з багатьох країн неодмінно умовляються про зустріч в елегантних залах сопотського казина, щоб піддатися магії карт, не один щасливчик виграв тут майно. Улітку в залах, овіяних свіжим морським повітрям, працює чудова вентиляція, а взимку – відповідний обігрів, завдяки чому перебування в казині стає приємністю не лише для гравців, а й для тих, хто участі в грі не бере. Між Блакитною залю гри в рулетку, а Жовтою залю гри в баккара міститься зручний і затишний буфет, чудове меню якого задовольняє будь-які потреби шлунку, і в якому вдень і вночі роїться від міжнародного товариства пань і панів. З Блакитної зали можна пройти до великої Червоної зали, де регулярно відбуваються танцювальні вечірки з мистецькими виставами. В елегантному фойє гість може поладнати справи, пов'язані з кореспонденцією, погортати свіжу пресу з різних країн».

Десятки тисяч гостей з багатьох країн неодмінно умовляються про зустріч в елегантних залах сопотського казино, щоб піддатися магії карт

Казино було одним з нечисленних місць у місті, де спокійно можна було розмовляти різними мовами. Серед гостей казино було чимало представників багатих єврейських родин та російських емігрантів. Тому в танцювальній залі, де грала оркестра, можна було не раз почути «Калінку-малінку» і навіть «Боже, царя храни!»

5

Одного вечора, коли я сидів у аероклубі, в дверях з'явилася Ірма. Погляди всіх відвідувачів умить націлилися на неї, і не тільки погляди чоловіків, але й погляди жінок. Дехто навіть вигукнув: «Ого!». Я побачив її відразу, але не квапився озиватися, мені хотілося, щоб усі присутні встигли нею намілуватися, заки переживуть легке ошелешення, довідавшись, до кого вона прийшла. Нарешті вона помітила мене, усміхнулася і помахала рукою, я відповів, вона підійшла, і ми розцілувалися. Ірма розповіла, що проведе разом з батьками півтора тижня у Гданську, а відтак поїде до Швейцарії та Італії в батькових справах і щойно потім, може, за місяць вони повернуться до Львова. Але це їй подобається, бо вони з матір'ю, заки батько вирішує бізнесові проблеми, провідують музеї та галереї і впиваються життям. Вона розпитала про мої пригоди, я сказав, що вирішив більше не брати участі в тих перелетах, натомість пішов тимчасово працювати в казино. Вона страшенно здивувалася. Я пояснив свої проблеми з зором, і сказав, що розглядаю казино, як щось тимчасове. Моя зміна починалася о десятій вечора. Ірма виявила бажання піти до казино, але в нас ще був час – добрих три години, і я запропонував провести їх у ресторації при казині. То була пора, коли до ресторації лише починала прибувати публіка, але оркестра вже грала танцювальні мелодії, хоч ніхто й не танцював.

– Ви вмієте танцювати? – запитала Ірма.

– Умів, – сказав я. – Коли навчався в аерошколі. Тоді ми щовечора витанцювали.

- Думаєте, що забули? Не бійтеся – ноги все самі пригадають.

І вона витягла мене з-за столу. Ми почали танцювати танго, і на мій подив справді ноги все пригадали, ми закрутилися з такою експресією, що час від часу лунали оплески. Ми танцювали, відпочивали за шампанським і знову танцювали, а коли настала пора йти в казино, до мене підійшов адміністратор ресторації, попрохав вибачення у дами й відвів набік.

- Скажіть, пане, чим ви займаєтеся?

- Працюю в казині охоронцем.

- Чудово. А не бажали б ви попрацювати ще й фордансером[12 - Фордансер, дансер – фаховий танцівник, найнятий ресторацією для заохочення публіки.]? Тобто це три години роботи перед роботою в казині.

Я погодився, і пізніше ми з Ірмою провели всі вечори в цьому ресторані, витанцювуючи, мов шалені, при цьому нам ставили випивку і ще й платили та не тільки мені, а й Ірмі, що її невимовно захоплювало – донька мільйонера на зарібках, такого ще з нею не бувало. Опісля ми йшли в казино, й Ірма спостерігала за грою, доки за нею не посилали авто. Спочатку вона батькам нічого не казала, а коли призналася, мати її була ошелешена, але батько сказав, що ніколи не можна знати наперед, що саме у житті стане в пригоді й те, що донька вміє заробити копійку, свідчить, що вона цю копійку буде цінувати. «Та й не дарма ж ти, Валерцю, водила її на танці. От тепер і маеш радість». Однак мама не поступалася: «Але я водила її для того, аби вона мала змогу пописатися в порядному товаристві з такими ж, як вона, молодими людьми. А вона що витворює? Добре, що це не у Львові. Нас би засміяли. І що вона знайшла в тому летунові?» Батько на те поблажливо усміхався: «І ти, і я добре знаємо нашу Ірму. Чи не так? Тому жодної неприємної несподіванки я від неї не чекаю. А той хлопець виглядає на порядного, чемного. І він ні на що не претендує».

- Це ж правда? – запитала Ірма, зазираючи мені в очі. – Ви ж ні на що не претендуєте?

- Звичайно. Я скромний.

- Гм... А я, можливо, буду претендувати.

- На що? - здивувався я.

- Пізніше скажу.

В один із вечорів до ресторації завітали її батьки, вони не могли намілюватися своєю любов'ю донечкою і з утіхою стежили, як сприймають наші танці гості. Ми задихані поверталися до столу, і, здавалося, що більше від життя нічого їй не треба.

- Колись і я танцював, - казав їй старий, - пригадуєш? Правда, ти була тоді, як пір'інка, як наша Ірма, і я міг тебе, ухопивши за талію, обкрутити довкола себе. А вже не годен.

І тут вигулькнув я, мов Пилип з конопель, та запросив матусю до танцю. Вона спочатку комизилася та віднікувалася, але і чоловік, і донька їй мало не випхали з-за столу. Авжеж, вона так само уміла добре танцювати, незважаючи на свою огрядність, і знову на нас дивилася вся зала, а в один із моментів я навіть ризикнув і, вхопивши даму за талію, крутнув довкола себе так спритно і швидко, що вона не встигла налякатися, а зала вибухнула оплесками. Відтак поцілував їй ручку і провів до столу. Пан Гредель тішився неймовірно, Ірма матусю розцілувала, а стара дихала, як ковальський міх, і обмахувалася хустинкою.

- Якби ви мене... - казала вона, - ...якби ви мене бодай попередили про той перекрут...

- О, якби він тебе попередив, - засміявся пан Гредель, - то ти б ніколи не погодилася, бо боялася б, що не втримає, і обоє гугупнете на паркет.

- Але він це так зробив швидко, що я не встигла про це подумати. Раптом світ мені перевернувся догори ногами. Добре, що в мене довга і вузька сукня, а якби, не приведи гріх, була широка розлітайка? Та то ж був би скандаль.

- Мусимо це обмити, - сказав пан Гредель, - адже тобі сьогодні було подаровано кілька хвилин незабутньої молодості.

Я розлив шампанське, і ми відпочивали, попиваючи, коли підійшов адміністратор і, вибачаючись, відкликав мене набік:

– Тут до мене звернулася публіка... а особливо барон Мюнхау, я хотів би, щоб ви повторили той танець, який виконали останнім.

– З дівчиною? – запитав я.

– Ні-ні, з пані... Барон був у захопленні. І пропонує п'ятдесят гульденів.

– Ми порадимося.

Гредлі з зацікавленням вислухали пропозицію і не могли натішитися, їх бавило те, що тут їх ніхто не знає, що мають їх за звичайних людей тоді, як вони самі можуть роздавати по п'ятдесят гульденів кому захочуть.

– Піди, піди, моя рибочко, – приказував Гредель до дружини, – зароби й ти щось нам на вечерю, – і заливався сміхом.

Ірма теж під'юджувала, але мама все ще махала хустинкою біля обличчя і віднікувалася:

– Дайтеся на стримання, та скільки можна. Я маю стодвадцять кіля живої ваги. Як ненароком пан Стефан мене впустисть, потім не позбираете.

– Але, мамцю, – вуркотав біля неї Гредель, – я так хочу ще побачити, як ти пурхаєш метеликом. А ще мене mocno інтригують ті п'ятдесят гульденів. Бо я востаннє такі гроші заробляв, коли був шмаркачем.

Врешті пані Гредльова дала себе вблагати, і ми вийшли на танцпляц, а музики, мовби тільки того й чекали, вшпарили тепер знову танго, і ми закружляли, як і раніше, а пані Гредльова враз втратила всі свої сто двадцять кіля і перетворилася на пушинку, яку я ледве відчував у своїх руках, а потім ми знову зробили те, що викликало оплески – я перекрутив її довкола себе і опустив на паркет не менш обережно, ніж склянну вазу. Після того нам заграли фокстрот, і ми й тут показали все, на що були здатні. Під оплески повернулися до столу, розчулений Гредель розцілував свою дружину, котра вся пашіла, і до якої знову повернулися ті її сто двадцять кіля живої ваги. А адміністратор приніс на таці пляшку шампана і конвертика, подякував і сказав, щоб шановна пані приходила до них частіше.

Гредель розлив шампан, Ірма запхала пальчика в конверт, висунула кінчик банкноти і сказала:

– О, там і справді п'ятдесят гульденів.

– Залишимо ім на чай, – хихотів пан Гредель, виразно тішачись, а відтак розійшовся не на жарт, замовляючи найдорожче шампанське, яке там було, а до нього різні морські смаколики й кав'яр, і, коли нам те все несли до столу, то зі столу, де сидів барон Мюнхау, зиркали на нас із деякою підозрою, яка передалася також адміністраторові, й він, підійшовши до мене, тихенько поцікавився, чи той пан – кивнув на барона, – платоспроможний.

– Зараз переконаєтеся, – відказав я, – принесіть рахунок.

Коли кельнер приніс рахунок у червоному карнеті[13 - Карнет – маленька картонна папочка, в яку вкладали рахунки в ресторанах.], Гредель пробіг його очима, поклав туди суму, яка була за рахунком, і тих п'ятдесят гульденів зверху. Після того на нас зиркали вже всі кельнери, мабуть, мріючи, що їх закличуть до столу і ще щось замовлять, але того, що ми досі замовили, було й так забагато.

Останнього вечора ми з Ірмою взяли собі вільне в ресторані й гуляли над морем. Коли стемніло, зв'язвся сильний вітер і погнав хвилі до берега, небо затягнуло хмарами, і зібралось на дощ. Ми рушили в напрямку казина, коли злива наздогнала, і ми ледве встигли сховатися під грибок на пляжі. І тоді Ірма сказала:

– Пам'ятаєте, я казала, що буду на щось претендувати?

– Пам'ятаю.

– От я й претендую. Поцілуй мене.

Я пригорнув її і цілував так спрагло, як не цілував ще нікого, і в цей саме час торорохнув грім. Мимоволі ми відірвалися одне від одного.

– Ну, от, я ж казала, що коли вперше поцілюся, грім загромить.

Вона засміялася, а по її волоссю стікали крапельки дощу.

- Бракує ще поваленого дерева, - сказав я.

Але й воно не забарилося, старий горіх на пагорбі, який розмила злива, заскрипів, посунувся вниз і врешті звалився з тріском на землю. Злива не вщухала, і нам не залишалося нічого іншого, як продовжувати цілуватися. І то був наш останній вечір. Наскільки він для мене виявився дорогим, я відчув наступного ранку, коли неймовірна туга поїняла мене, і разом з нею - нестримне бажання мчати навздогін за Ірмою, а як не за нею до Швейцарії, то все ж таки до Львова, аби бодай там її знову побачити. Але коли вона туди повернеться? Через місяць? Я став рахувати дні й постановив собі будь-що-будь вертатися додому. Невже не знайду там роботи? Хоча ким я буду там для неї? У Канаді був летуном, у Сопоті охоронцем казина, а у Львові? Піду у фордансери? Тут на чужині вона могла собі здибатися зі мною, але вдома діють інші приписи, і пильнують сотні очей їхнього кола. Далєбі я вбив собі в голову надто багато нездійснених мрій.

Тим часом над Сопотом нависла неспокійна атмосфера. Нацисти стали влаштовувати мітинги і смолоскипові походи, які відлякували туристів, у Лісовій Опері грали переважно Вагнера, а в чарівливих сопотських скверах і в затишних каварнях відбувалися нацистські мітинги. Інколи гітлерівська чернь зачіпала похамському курортників, а новий бургомістр Сопота, палкий прихильник Гітлера, оголосив, що пора б уже організувати гетто для жидів. На пляжі з'явилися таблички з написом «Жиди тут небажані». У казино нацисти теж приходили й поводилися, наче босяки, викрикуючи, що тут сидять самі п'явки, які смокчуть кров пролетаріату, але не гребували частуватися дармовими напоями. Водночас у казині з'явився кокаїн, його нюхали, хоч і крадькома, але значно частіше, ніж це було досі, і я навіть не сумнівався, звідки він тут узявся. Така пристрасть спричиняла спалахи агресії, доводилося розбороняти буянів, наражаючись на скандал, бо часто з'ясовувалося, що то не прості смертні, а «партайгеноссе». Я відчував, що з мене того всього досить, залишалося тільки вловити нагоду, коли можна буде покинути це все. І він не забарився. Я помітив чийсь пильний погляд, коли ж поглянув у той бік, упізнав у одному з гостей казина інженера, свого переслідувача в Англії. Я гарячково роздумував, що чинити, коли той підійшов і промовив:

- А ти порядний хлоп, не? - і буцнув грайливо кулаком у живіт. - Не став пашталакати, де треба й не треба. Вип'єш зі мною?

Я не дивувався, що він зі мною спілкується отак по-панібратськи, бо ми були, вочевидь, одного віку.

– Мені не можна. Я на роботі.

– Зі мною можна. Крім того, я нині вашого адміністратора копнув у сраку. Буде наш. Партія потребує коштів.

Він потягнув мене до бару і замовив ямайського рому. Він дивився на мене, усміхаючись.

– Ми ж так і не познайомилися. Мене звати Краух. Герхард Краух. Як звати тебе, я знаю. Ти вже здогадався, чим ми займалися. Але то все йшло на справу державної ваги. Не хотів би ще на нас попрацювати?

– Як летун?

– Так.

– У мене впав зір.

– Не свисти. У тебе він і тоді впав. Нам такі люди, які вміють тримати язика за зубами, потрібні. То як?

– Треба подумати.

– Ти, – гукнув до бармена, – освіжи! – а до мене: – Думай, думай. Один такий переліт вартує місяця роботи в казині. – Він, мабуть, уже перед тим випив, швидко захмелів і, нахилившись мені до вуха, прохрипів: – А як хочеш тут спокійно працювати, мусиш примружити очі. Розумієш? Ми вирішили внести деякі зміни, а то різні буржуї замість програвати надто часто виграють.

Щойно з його слів я здогадався, чому в казині зникли старі круп'є, а з'явилися підозрілі типи та частіше стали спалахувати скандали через підозри в махлюванні. Потім він поклигав до своїх, а я нарешті побачив світло в кінці тунелю – у мене вже не виникало вагань, що далі робити.

Наступного дня я покинув казино і вирушив до Львова, в якому не був кілька років. Коли звідси виїжджав на науку до Німеччини, ще жива була мама, тепер мами не було. У нашій хаті жив лише тато, старий австрійський емерит[14 - Емерит – пенсіонер.], який щовечора вбирав чорний костюм з чорною камізелькою і чорний мельоник[15 - Мельоник – капелюх з вузькими крисами, який був модний за Австрії.] та йшов на spacer, попихаючись паличкою. На камізельці зблискував срібний ланцюжок дзигарка. Вуса в тата були так само чорні, наваксовані й стирчали догори. Він ішов щовечора до кнайпи, де збиралася їхня стара компанія, там вони проглядали газети, пили пиво чи каву і згадували чудову австрійську епоху. Зранку він готував нам сніданок, потім сідав собі на лаві перед хатою й смалив люльку, перегукуючись із сусідами, або читав старі класичні романи, часом намагався їх переказувати, але, врешті переконавшись, що я в цей час думаю про своє і гублю нитку сюжету, покинув це діло. Поступово між нами зав'язалися стосунки, які не вимагали багатьох слів.

У львівському аероклубі інструкторські місця були зайняті, але обіцяли взяти мене за півроку. Тоді я пішов працювати фордансером у «Карлтон», для мене це була вигідна праця, бо зайнятий я був лише вечорами, а можливості зарібку були непогані, завжди траплялися старші пані, яким хотілося зі мною витанцьовувати, і вони оплачували не тільки вгощення, але й давали на чай. Декому з них баглося й чогось більшого, але я не спокушався, хоч можливості заробити було б значно більше. У мене була Лідка, коханка, файна така бестія, коли вона заходила до кнайпи, всі хлопці ногами перебирали, правда, мала вона чоловіка, котрий працював у популярній газеті «Nowy Wiek», але то не вадило, бо він часто десь райдував[16 - Райдувати – іздити.], а ми собі могли усамітнитися, і мені цього вистачало. Не вистачало тільки Ірми. Газети повідомляли про приїзд чи від'їзд поважних осіб, я уважно стежив за ними, але прізвища Гредлів не траплялося.

Так проминуло понад два місяці. Мандрівка Гредлів добряче затягнулася. Не довіряючи газетам, я відшукав за адресарем[17 - Адресар – адресова книжка.] їхнє помешкання на професорській колонії, і навіть задзвонив у браму. Покоївка спочатку влаштувала допит, звідки я знаю її господарів, і щойно тоді повідомила, що Гредлі вже у Відні, а на тижні будуть у Львові.

Як мало треба для щастя. Отака невинна звістка мене підхопила на крила. А потім настала така ніч, якої я радше б не хотів згадувати, я хотів би її захвати кудись у найглибші закомарки своєї пам'яті, бо нічого доброго вона мені не

принесла. То була ніч, коли я мусив протанцювувати всі танці в «Карлтоні». Я б, може, й знайшов змогу бодай якийсь танець пропустити й відпочити, але одна вертка і підхмелена білявка не давала спокою, а її компанія, з якою вона прийшла, увесь час її під'юджувала, хто кого затанцює – вона мене чи я її. Була вже пізня година, жарівки час від часу гаснули на знак того, що пора завершувати забаву, врешті й музика змовкла, білявка поволокла мене силоміць до своєї компанії, а там почали частувати, поплескуючи по плечах та нахвалюючи, який я молодець, бо та білявка не одного з них затанцювала до змору. А я мусив терпіти, бо то були постійні гості, а постійним гостям, що їх називали «штамгастами», догоджають усі, а особливо кельнери, яким я від душі співчував. Більшість постійних гостей за кожної нагоди люблять нагадати кельнерові, з якого часу вони є «постійними», а кожен такий гість вважає, що коли він з'явиться у каварні, весь персонал повинен враз його зауважити і то саме його. Він зазвичай навіть не любить говорити, чого нині хоче, бо кельнер просто зобов'язаний «вчитати» це з його очей. Серед постійних гостей вирізняються «газетні щурі», вони мало дають заробити, бо п'ють тільки «пів чорної»[18 - Пів чорної – маленька порція кави.] або «содову воду без нічого», зате обкладаються цілими горами газет і журналів, а при цьому ненавидять таких самих, як вони, газетних щурів, бо кожен хоче мати ті самі газети, що й інший. І горе кельнерові, який захоче взяти щось з тієї гори газет!

Від постійного гостя гіршим є «постійний мешканець» каварні, який просиджує там ціліський день, то читаючи, то щось нотуючи чи малюючи з нудьги на столиках, які потім кельнер мусить чистити. У «постійного мешканця» каварні й постійні забаганки, він знає, як тримати кельнера у вічному русі. Щонайменше домагається кожної хвили «свіженької води» і египетського папіроса. І щоразу по одному! Коли доводиться розрахуватись, часто вибухає суперечка, бо йому здається, що він «стільки не взяв» – і такий пан легко звинувачує кельнера в шахрайстві. Але наступного дня він знову на місці й знову сидить до вечора.

Але найгіршим є «голодний гість», якому жодна порція не буде достатньою. То йому кельнер «замало» принесе чогось, то «замало» пінки на каві, то «замало» кожушка, таким саме чином «збільшуючи» собі порції. Коли засолодить каву і половину вип'є, тоді раптом чути, що кава зясна або затемна, і кельнер повинен принести саме таку каву, якої він хоче тепер – тобто це вже буде півтори порції, хоч клієнт і не думає доплачувати. «Голодного гостя» з успіхом переважить «педант». Коли такому кельнер не подасть посудини з напоєм з правої руки, то дістане довготривалу «науку». Або коли кава з молоком не має достеменно такої барви, якої собі бажає педант, він поти буде завертати її, поки не погодиться, що «дістав своє». Педантові тяжко догодити, бо коли нарешті барва кави така, як

треба, з'ясовується, що кава «загаряча» або «застудена».

Одне слово, я терпів ту компанію разом з кельнерами й добряче захмелів без вечери, коли прилетіла розчухрана й червона на писку Лідка.

– Стефцю! Стефуню! Фуню! – белькотіла вона і вся при цьому тряслася, як у лихоманці. – Ходи зі мною... ходи... Фуню, я не можу говорити. – Вона простягала до мене руки, заливаючись слізьми. – Хо... ходімо... – Врешті витягнула мене на вулицю і видушила: – Фуню... я вбила Джоджика...

Я не відразу міг второпати, хто такий Джоджик. Може, пес, а може, коцур.

– Фуню... ти мене любиш? Скажи, що любиш! Я його вбила тесаком. Тим, що розрубують м'ясо.

Я здригнувся, уявивши собі цю кулінарну сцену.

– Боже мій, – торохтіла вона, – Фуню... я його закатрупила... він тепер лежить пляцком і не дихає...

Вона молола й молола, тягнучи мене за собою, а я згадував, про якого вона Джоджика теркоче. Джоджик! Джоджик? Джоджик! А-а-а, Джоджик! Так би й, курва, сказала. Джоджик! Її чоловік. Він називався інакше, але вона його так собі інтимно кликала. І якби одного разу не вибовтала цю пікантну сімейну таємницю, я б так і не здогадався про кого мова. Джоджик!

– Лідко! – струснув я нею, до останньої хвили все ще надіючись, що вона талапнула тесаком кота. – Ти вбила чоловіка?!

– Я вже півгодини намагаюся тобі якраз це втовкмати.

– Нащо ти його вбила? – бовкнув я найдурніше питання, яке тільки могло вигулькнути в такій ситуації. Бо люди отако серед ночі просто не здатні на розумні питання. Вона не відповіла, а потягнула мене за собою.

– То він справді мертвий? – не міг заспокоїтися я.

– Мертвіш не буває. Ти мене любиш?

– Люблю. А ти пробувала пульс?

– Здурів? Я навіть боюся туди зайти. Він лежить на кухні.

І я йду за нею, навіть гаразд не усвідомлюючи, навіщо, бо що мене має обходити її чоловік та й вона сама, про любов до якої я можу говорити скільки завгодно, але не відчувати її ані краплини. Вона вбила чоловіка, а я чомусь маю щось тут полагоджувати, але чим я можу допомогти – розчленити труп і по частинах винести з хати? Цього вона хоче?

– Що ти там бурмочеш? – спитала вона, вочевидь, вловивши якісь звуки моїх роздумвань, але я буркнув «нічого», бо ми підходили до її хати на Личакові.

Вуличка потопала в темряві, десь нявчали коти, і вітер порипував у віконницях. Я обережно переступив поріг, прислухаючись і все ще не вірячи почутому. Лідка зупинилася в сінях і лише показала рукою на двері кухні, з-під дверей пробивалося світло й не долинало жодного звуку. Лідка підштовхнула мене в спину, і я нарешті рушив з місця, штовхнув двері й побачив його. Джоджик лежав на підлозі з розчерепленою головою, тесак стирчав з його лисого розумного чола, від тесака тягнувся запечений струмінь темної крові, а підлогу прикрашала ціла калюжа. Пробувати пульс не було сенсу. З таким самим успіхом можна було шукати ознаки життя у вудженого ляща. Він був вбраний у новий костюм, шия перев'язана барвистою хустинкою, бо Джоджик належав до богеми. Тому зів'яла трояндочка в петлиці маринарки мене вже не здивувала.

– Це ти йому порадила вбрати анцуг[19 - Анцуг – костюм.] перед тим, як закатрупити?

– Ні, він прийшов такий. Серед ночі. Я прокинулася від гармидеру. Він був п'яний і шукав на кухні щось пити.

– І щоб він не заважав спати, ти йому розвалила череп?

– Він ідіот... побачив на плиті баняк з теплою водою, в якій я помила миски... подумав, що то узвар, і перекинув у себе. І, може, з п'яної голови й не второпав,

що п'є, але до писка йому влетіла стирка, він ледве не вдавився. Ну, і тоді почалося. Полетіли на підлогу баняки, миски... потім здер мене з ліжка, сказав, аби я гріла вечерю, а сам ходив по хаті й плювався... а коли я повернулася до плити, задер на мені сорочку і намагався прилаштуватися. І тут я не витримала... я не витримала... відскочила... а він не втримався на ногах і впав грудьми на плиту, заверещав, бо його обпекло, а я захопила тесака і з усієї сили... сам бачиш... – Потім вона обхопила обличчя руками й захлипала: – Боже, що я наробила.

Я знав, де вона ховає напої – під шафою лежало дві пляшки хересу. Якраз те, що треба. Одну я дав їй і наказав пити, вона пила жадібно, цілком слушно сподіваючись, що це заспокоїть нерви. Я теж випив, херес на порожній шлунок – не надто добрий варіант, але апетиту я точно не відчував у присутності трупа, зате в голові з'являлися свіжі думки. Я потягнув Лідку до покою, ми сіли на канапу, вона підгорнула ноги під себе і скулилася, як кошеня.

– Що тепер робити? – питала таким тоном, мовби йшлося про загублений гаманець.

– Мусимо позбутися трупа, – сказав я.

– Я... як? – з жахом глянула на мене, і в очах її почала розгортатися драматична картина, виростаючи до монструальних розмірів, бо ж вона й сама чудово розуміла, що винести непомітно тіло з хати й нести через усю вулицю, хоч і вночі, не вдасться: завше вигулькне яка-небудь бабця, що мучиться безсонням, чи коліяр, що повертається з нічної зміни, а тому залишався один-єдиний спосіб, і він її наповнював жахом. А те, що це доведеться робити не їй, а мені, мабуть, до голови й не брала, її переймало тільки те, що різати на кусні коханого Джоджика буде її ж таки коханець.

– Спочатку треба відрізати голову, відтак руки й ноги, все це запакувати в різні мішки й по одному винести, – малював я план сьогоднішньої ночі.

– А далі?

– Викинути в Полтву. Коли його знайдуть, подумають, що то зробили бандити.

Вона обняла мене за шию, притислася губами до вуха, лизнула язичком і запитала:

- Фуню... ти ж любиш мене? Любиш? Правда?

Я кивнув, хоч і не любив її настільки, щоб аж перетворитися на м'ясника. Досі я цілком спритно розправлявся з курми або качками, але зараз мав перетворитися на співучасника в убивстві, а це пахло смаленим. Щоб усе це виконати, треба шалено закохатися. І якби я був тверезий і не втомлений нічними посиденьками, то, мабуть, у мені ворухнувся б хробачок самозахисту, але я перебував у якомусь в'язкому тумані, підкріпленому ще й хересом. Врешті я видушив з себе:

- Мені потрібна пилка.

- Пи... пилка... - повторила вона. - Ти будеш його пиляв?

Вона дивилася на мене з жахом.

- Ні, я буду тобі грати на пилці колісанку. Іди шукай. І волочи сюди всі лантухи й торби, які маеш. А ще великі шмати.

- Добре, добре... але спочатку пилку, так? Вона на подвір'ї в хлівчику.

Вона зірвалася з канапи й вивітрилася. Я зайшов на кухню, вибрав великого ножа та став неквапно точити, потім зиркнув на тесака і подумав, що він теж згодиться. Я вишарпнув його з голови, витер об Джоджикову маринарку і помив у відрі. Пальцем спробував лезо, воно було тупуватим, як і має бути на кухнях, де порядкують жінки. Коли я закінчив точити тесак, з'явилася Ліда з пилкою. Вона була задихана і щаслива, мало на світі знайдеться дурнів, які б погодилися на приготування шницлів з людського м'яса. Але тут її погляд упав на чоловіка, точніше на його випацькану кривавим тесаком маринарку, і вона розродилася громом і блискавкою:

- Нехлюя! Як ти міг! Нова маринарка! Може, я навіть хотіла її тобі подарувати! Я його забила так, що жодна крапля на неї не впала, а ти, іроде, що наробив? - та за мить вона отямилася, скривилася і захлипала, белькочучи: - Ой, вибач... я дурна...

Я не став заперечувати й сказав, аби вона допомогла мені заволокти труп у сіни. Там на стіні висіла кругла бляшана балія, в якій Лідка купалася, і саме в ній я намірився розділити Джоджика на порції. Ліда, шморгаючи носом, взялася за одну ногу, я – за другу, і ми затягли труп у сіни, та коли я зняв зі стіни балію, Ліда знову заголосила:

- Що ти збираєшся робити?

- Краяти, різати, парцелювати. Такі речі роблять у кориті.

- І я тут буду купатися?

- Нічого, відмиєш.

- Який жах!

- Невже ти бридишся свого чоловіка? Скинь з нього мешти, штани й усе решта.

- Я не можу... я не можу до нього торкатися, – захлипала вона.

- Перестань нюні пускати! Ти розвалила йому череп, а тепер бавишся в маленьку дівчинку! Я без твоєї допомоги не дам ради. Або будеш помагати, або йду.

Вона несміливо підійшла до трупа і витріщилася на нього. Я залишив її у сінях, взяв на кухні пилку і пляшку хересу. Якби я працював у морзі, тверезим мене б ніхто не бачив, це точно. Я ликнув вина і замислився. Щось мені у всій цій історії не складалося докупити. Алкоголь поволі вивітрювався, я почав нарешті роздумувати логічно. І ось що мене насторожило: якщо Джоджик збирався її вграти просто на кухні, і задер на ній сорочку, то чому в нього заціпнута ширінка? Дуже сумнівно, щоб вона це зробила сама, якщо так боїться тепер до нього торкнутися.

Коли я повернувся, побачив, що вона так і не зрушила з місця.

- Я... я... я не можу... – хлипала вона.

В цей час я вже засумнівався, чи правильно зробив, що піддався на її умовляння. Доки справа виглядала теоретично, все було нормально, але ближче до практичного вирішення моя рішучість помітно згасла. І ось, коли я стояв у задумі, в одній руці пилка, в другій херес, пролунав гучний удар у двері, замок відлетів, і до хати ввалився цілий табун поліціантів з револьверами в руках. З усього видно, зібралися вони арештувати принаймні з десятків бандитів. Я завмер, заляк, заціпенів і випустив пилку з рук, вона жалібно бренькнула і здохла. Всі револьвери, які тільки були в їхніх руках, націлилися в мене. Цілком справедливо підозрюючи, що тепер мені не скоро доведеться ласувати вином, я рвучко перекинув рештки його до писка, а вже тоді підняв руки догори.

Ну, далі ви здогадалися – я потрапив до цюпи[20 - Цюпа – в'язниця.]. Бо коли Лідка пішла шукати пилку, дорогою ще забігла до сусідів і попросила їх викликати поліцію, мовляв, її коханець, себто я, вбив її чоловіка. Сусід слухняно помчав, що дурний, на постерунок поліції. За свідченнями Лідки вимальовувалася класична драма: чоловік несподівано серед ночі повернувся і застав її в ліжку з коханцем. Схопив тесака й кинувся на коханця, коханець виявився спритнішим, вирвав тесака і, коли чоловік атакував з кочергою в руках, коханець, боронячись, вгородив йому тесака в чоло. Тобто з того всього виглядало так, що я б мав їй ще бути вдячним, бо картина все ж була на мою користь – вона рятувала мене від шибениці. Далі Ліда розповіла, як я змусив її асистувати на сеансі хірургії. І хоч я пробував розтлумачити меценасові[21 - Меценат – адвокат.], як було насправді, він тільки скрушно хитав головою: «На тесаку є тільки ваші відбитки пальців. І жодних інших». Він переконав мене змінити тактику і робити натиск на стан афекту та на самооборону. Тут, власне, він пообіцяв перебалакати з Лідкою, щоб вона підтвердила, що я оборонявся.

7

У день суду мене заштовхали до авта, завезли на Баторія і вивели на подвір'я, що скидалося на великий колодязь, оточений мурами з загратованими вікнами. Мені сказали сісти на лаві, я сів і побачив поруч ще якогось парубійка з руками-лопатами. Він відразу простягнув мені свою шуфлю: «Кулюс». Я потиснув і сказав: «Стефко». Він кивнув і запитав, за що мене будуть судити, я розповів, а він розсміявся і ляснув мене по плечах, потім закурив, але час від часу хихотів, мабуть, з мене. Я теж поцікавився, за що його судитимуть, винятково з ввічливості, бо насправді мені було по-цимбалах, що він там поцупив чи кому в циліндр заіхав, але я помилився, його відповідь навпаки зацікавила мене, бо він сказав, що убив коханця своєї жінки та й не в стані афекту, що було б для нього

дуже непоганим варіантом при захисті, а убив, навмисне вистеживши.

- Вдарив його іно раз торбинкою по голові, а він взяв і гегнув, – зітхав Кулюс.

- А що в торбинці було? – запитав я.

- Цегла, – проказав він таким тоном, ніби йшлося про кільо огірків.

Тут вийшов з дверей капрал з огрядним пузом і пикою бульдога та гукнув, аби я йшов за ним, я послухався, а Кулюс побажав мені вслід, аби я «тримавсі за грубший кінець».

Лідка була настільки милосердна, що й справді «пригадала», як її чоловік кричав, що мене вб'є і шукав ножа. На жаль, вся моя наступна поведінка не викликала в присяжних жодної симпатії: розрубування людських тіл – це вже щось маніякальне і жахливе. На суді Лідка сиділа вся в чорному, ще й у капелюшку з чорною вуалькою, як і належиться нещасній удові. Сльози в неї котилися градом, її всі шкодували, бо ж, бідачка, одним махом зазнала двох тяжких втрат – чоловіка і коханця.

Мене засудили на три роки, а мій меценас тішився, як мала дитина, бо був певний, що мене повісять. Я вислухав вирок з таким настроєм, мовби життя закінчилося. Три роки... вся моя молодість – коту під хвіст. Однак я не мав рації: життя тільки починалося. Душа тільки боліла, що я так і не дочекався Ірми. Якби вона приїхала раніше, може, я б не вталапався в таку біду. Бідний мій тато прийшов на суд при всій своїй параді й жодним жестом не виявив своїх емоцій. Сидів, як камінь. З таким успіхом міг би сидіти серед заприсяжених. Не бачив мене стільки літ, то три – байка.

Далі я знову опинився на подвір'ї і чекав Кулюса, якого хіба тісний крават[22 - Крават – краватка.] підстерігав. Його судовий процес теж не тривав довго, бо справа була ясна, а Кулюс не відпирався. Відтак нас посадили до поліцейського фургону, де впрівали від спеки інші в'язні: висушена жіночка непевного віку і молодик без одного вуха з таким сумним обличчям, ніби мав завтра померти. Жінка, звисивши розчухрану голову на пласкі груди, дрімала, поклавши обтріпаний зелений капелюшок собі на коліна, молодик дивився крізь загразоване вікно на вулицю.

- І як? – запитав я Кулюса, коли ми вмостилися. – Кілько дали?

- Пожиттево.

- О, то люкс! Вітаю! – втішився я і потиснув йому грабу. – То ліпше, ніж дриготіти на вітрі ногами, не?

- Я би того не пережив. Скуботки ся страшно бою.

А потім розсміявся і розповів, що в самому кінці, коли присяжні мали виголосити вирок, з'ясувалося, що той, кого він гейби закатрупив, кого всі мали за мерця і збиралися ховати, нарешті отямився. І Кулюсу, мабуть, за компанію зі мною, вліпили теж три роки. Такий у них був настрій того дня.

Коли авто рушило, одноухий з невимовною тугою в голосі почав називати вулиці, які ми минали.

- О, Бернардинський пляц. Кнайпа «Центральна».

- Там я раз впився на трупа, – сказав Кулюс.

- А тепер нас чекає цюпа, – продекламував одноухий. – Повезуть нас у Бригідки. Ми їх називаємо Медівнею.

- Чому? – запитав я.

- Бо там усе з медом, – зареготав. – Хіба не, Курчалабо? – штовхнув жінку.

- А такечки так, що з медом, – промуркотіла вона.

- Минаємо кіно «Аpollo», – продовжив чоловік.

- Я там був, коли крутили «Любов і смерть», – зітхнув Кулюс.

- То як вони ся кохали, а потім отруїлись? – запитав я.

– Йо, – хитнувся всім тілом Кулюс, – так було. – Моя жінка плакала, а я не. А вона: ти йолопе з кам'яним серцем! Померла, сердешна, не доживши до суду.

Повезуть нас у Бригідки. Ми їх називаємо Медівнею

– З журби? – спитав одноухий.

– Аякже. За паном Мрожком. Сплутала свої ліки з аршеником[23 - Аршеник – арсен, миш'як.], яким я щурів труїв. Ціле щастя, що я на ту пору сидів у цюпі.

– То ви тепер удівець, – констатував я співчутливо. – Тепер заживете, не?

– Тепер заживу. А той Мрожко, курча беля, ожив. Тож треба? Тиждень лежав без пам'яті, вже вирішили, жи йому амінь, а він ади-во ожив.

– Я в «Аролло» ходив кожного понеділка, – сказав одноухий. – Вибирав, де сидит пані в червоному капелюшку, і вмощувався біля неї. І навіть ніц не говорив. Мені було доста лише біля неї сидіти. Нюхати її парфуми, слухати, як шелестит її сукня, як вона шморгає носом, або зітхає, коли сумна сцена.

– А чого лише по понеділках? – поцікавився Кулюс.

– У понеділок я мав вільне, бо працював у ресторації піаністом. Увесь тиждень, а особливо в суботу і неділю було купа роботи, танці за танцями. В понеділок я відпочивав. О, вже Легіонів. Кіно «Casino».

– А я любив ходити до кіна при пасажі Міколяша, – мрійливо зачочував очі Кулюс

- І що там нинька крутять?

- «Дорога до Ріо де Жанейро». Нігди там не був.

- У тому Жанейро?

- Не, в «Casini».

- А я любив ходити до кіна при пасажі Міколяша, - мрійливо заковував очі Кулюс.

- До «Тону»?

- Йо. В «Утіху» нас не пускали, там показували кіна для дорослих. Але в «Тоні» ся збирала своя гранда[24 - Гранда - компанія.], хоч і панувала задуха. О, там ми ся розважали фест. Мій кумпель Дзяма мав таку спеціальну гумову рурку, яку встромляв до кишені комусь, хто сидів попереду і цюняв через тоту рурку в кишеню. Ото була потіха.

- А так-так, - похитав головою одновухий, - я не раз пробував до «Утіхи» заскочити. Ше й нинька пам'ятаю рекляму: «У затишній залі й милій атмосфері проведеш час, оглядаючи французький еротичний фільм „Поволютку, мій когутку“». Але жи кіно крутили лише ідним проектором, то мусили вони робити перерви для зміни плівки. Тоді ся відчиняли бічні двері, аби глядачі могли подихати свіжим повітрям і перекурити. А ми на то тіко чекали і влітали досередини. Ганяли нас потім по цілій залі, але як не вдавалося до наступного дзвінка вигнати, то вже малисьмо спокій, сідали ми спокійно на підлозі перед екраном. А шоно закінчувалася чергова плівка, і в залі запалювали світло, як починалося нове полювання на нас із веселим гулююканням, свистом і криком.

- То так, але з появою звукових фільмів та забава ся скінчила, бо звукові фільми демонстрували з двох проекторів відразу і сеанс тривав без перерв, - устряв я. - А новий власник вигдав оригінальну привабу. Під час сеансів улітку до зали заходив дядько з великою піпою і розприскував над головами глядачів пахущу «лісову воду». В ніздрі бив аромат лісу і квітучого лугу.

– А була ще ідна цікавинка «Утіхи»: «чоловік з пугою», – згадав одновухий. – То був тип, який пильнував за порядком. Іно в кіні зчинявся балаган – штовханина за крісло, кидання огризками яблук, стрибання через ряди, тоді звідкись із темряви з’являвся той чоловік, змахував довжелезною пугою і самим її кінчиком безпомилно попадав просто в голову батяра. І шо цікаво: нігди не хибив. Ніхто не міг збагнути, як то йому ся вдавало орієнтуватися в суцільній темряві. А деколи доста було його скрадливого загрозливого шепоту: «Ти, в зеленім светрі, я тебе бачу! Слухай, шкрабе, в третім ряді!» Але незабаром його було арештовано за пограбування банку, і він десь пропав.

– Но, абисьте знали, жи то був я, – сказав Кулюс. – Тільки жи з тим пограбуванням вони всралися, бо ніц мені не довели, і я за три тижні вийшов з цюпи. Але директор вже не взяв мене назад.

На хвилю запанувала мовчанка. Я запитав одновухого:

– А вас чоґо до цюпи?

– То ви про мене не чули?

Раптом жінка рвучко скинула голову догори й зарепетувала:

– Гальо! Гальо! Стати! Я проїхала свою зупинку!

Вона намагалася навіть стукати в кабінку, але Кулюс її стягнув назад на лаву.

– Сказала, як перднула, – буркнув він, – ми всі свої зупинки давно проїхали.

– У, курв’яр засраний, – промурмотіла Курчалаба.

– Стули хавку! – гаркнув капрал у віконечко.

– Йди до дупи – збирай крупи, – а відтак затягла:

На вулиці Миколая, фай-дулі, фай-дулі-фай.

Била баба пуліцая, фай-дулі, фай-дулі-фай!

Хулера!

- Кажу востатний раз: стули хавку! - повторив капрал.

- Ей, пане пуліцай, не гнівайтесь, - озвався Кулюс, - бо то пісня про тих пуліцаїв, жи були за Австрії.

- Гм, може, воно й так, - відповів капрал, - але якого вона милого зиркає, співаючи, на мене?

- Але ж так чинять усі співаки. Хіба ви не бачили в театрі?

Тим часом Курчалаба продовжувала:

Раз го в дупу, раз го в яя, фай-дулі, фай-дулі-фай.

Так ся лупит пуліцая, фай-дулі, фай-дулі-фай!

- Не чули про мене? - ще раз перепитав одноухий.

- А чо би мали чути, - сказав я. - Та й звідки.

- В газетах писали.

- І що там писали? - спитав Кулюс.

- Про червоного душія.

- То ти? - з неабияким подивом промовив Кулюс.

- То я, - з неприхованою скромністю відповів той.

- О рани Господні! - вжахнулася Курчалаба. - А я біля нього такво сиджу!

- Не бійтеся, пані, - відказав одноухий, - мене старі спиті порхавки не збуджують. Та й капелюшок у вас зелений.

- О, диви, який молодий! За кілька днів будеш гнити в Брюховицькому лісі.

- То чим ви займалися? – спитав я. – Душили?

- Так. Жінок у червоних капелюшках. Така в мене була вузька спеціалізація.

- А де ви загубили одне вухо?

- О, то ціла історія, – зрадів душой. – Була в мене біня, ходила завше в червоному капелюшку. Але раз я її прилапав з якимсь мундуровим[25 - Мундуровий – той, хто носить мундир: залізничник, пожежник, поліцай і т. д.]. Не, жиби вони шось не те робили, шо не, то не, але дефілювали си на Корсо[26 - Корсо – місце, де любили прогулюватися львів'яни, те саме, що «стометрівка», тепер проспект Шевченка.] попід руку. То мене не на жарт вкурвило, я зробив їй шкандаль, а вона сказала, жи не хоче мене більше знати, й виштовхала з хати. Я кілька днів не мав собі місця. І думаю, шо б мені таке зробити, жиби вона повірила, як я її сильно люблю. І ту я згадав про Ван Гога. То такий маляр славетний, котрий втяв си вухо і післав го коханій. Шо там далі було з ними, не знаю, бо то я прочитав на клаптикові газети, як-ем крутив папіроску. Але вирішив, шо вона мусила то оцінити дуже високо. Ну і я подумав, жи такий подвиг можна повторити. Та й повторив. Післав їй своє вухо. Але то ніц не помогло, бо курва е курва, і на то ради нема. Вона те вухо викинула псові. Так мені й відписала: «намастила-м го смальцем і дала Бриськові». І то мене так пойняло, шо відтоді я став душити всіх курвів у червоних капелюшках.

- І скільки було жертв?

- Поліція нарахувала двадцять штири, але я признався лише до двадцяти трьох.

- То ніби вам на тому ся розходило? – спитав Кулюс. – На одну більше чи менше, не грає ролі.

- Перепрошую, – твердо промовив душой, – я чужі жертви на себе не хочу брати. На тім світі, коли вони всі мене обступлять, я не хочу чути від них жодних претензій, жи з'явилася поміж ними ше якась фіпця, якої не торкалися мої чутливі музикальні руки. – Він випростав свої довгі пальці й поворушив ними так, ніби перебирав клавіші. – Найбільше я любив фільми про гангстерів, але мусив

ходити на мелодрами, бо кобіти фільми про гангстерів не дуже шанували.

- У нас гангстери неможливі, - сказав Кулюс, - бо ми п'ємо пиво. А треба було пити віскі.

- Я пив. Ніц особливого, - сказав душій. - Самограй. - Потім зиркнув у вікно: - Приїхали.

Чути було, як скреготнула брама.

- Ну, виповзайте! - гукнув капрал, відчинивши двері.

- Я перша, - сказала Курчалаба і, підійшовши до краю авта, простягнула поліцаєві руку: - Прошу дамі подати руку.

- Ще чого! Злізай!

- Е ні! Інакше не злізу! Що то у вас за виховання! Ким була ваша мама? Продавала фйолки на Сиктуській? Та певно! Де би вона могла синочка навчити, як поводитися з дамами!

Капрал втрачав терпець:

- Попхайте її там, бо вже мене колотит від неї.

- Е-е, як можна! - сказав поважно Кулюс. - То ж таки дама.

Врешті поліцай таки подав їй руку, і вона з великим фуком зійшла східцями на землю, а ми за нею. Курчалабу повели до жіночого відділу, і вона гукнула нам на прощання:

- Хвіст догори!

- Ви її знаєте? - запитав я в одноухого. - Чому її прозвали Курчалабою?

– А ви не бачили її рук? Худі, з довгими пазурями – чисто курячі лаби. Такі ручки проникали в будь-яку кишеню і в будь-яку торбинку. Майстриня!

Нас повели через безлюдне подвір'я до приміщення тюрми, але спочатку завели до канцелярії і наказали викласти речі, аби їх дбайливо переписати. Я виклав кавалок гребінця, одну шнурівку, складаного ножики і два золотих. Душій витрусив з кишень лише тютюн. Кулюс виклав на стіл жменю пражених соняхів, зіжмакану хустинку до носа, пуделко з-під сірників і годинник-цибульку, стрілки на якому надійно завмерли.

– Нащо вам то? – спитав капрал, пробуючи накрутити дзигарок. – Він зіпсований.

– То пам'ятка мого засраного дитинства, – сказав цілком поважно Кулюс. – Я його позичив у свого татуська, коли він попав під трамвай.

– А-а, – хитнув головою капрал і сховав усі наші речі по конвертах, лише соняхи й тютюн змів до сміттярки.

– Прошу пана, – звернувся до нього Кулюс, – чи не будете такі ласкаві повернути мені пуделочко.

– Пізніше тобі все повернуть.

– Але ж він до того часу здохне.

– Хто?

– Хрущ.

– Який в сраці хрущ? Що ти мені голову морочиш? Забув де знаходишся?

– Бо там, прошу я вас гечно, є хрущ, і він здохне з голоду.

Капрал поліз у конверт, витяг пуделочко, там і справді сидів хрущ і рухав вусиками достоту, як і пан капрал.

- Коли мені сумно, - пояснив Кулюс, - я прикладаю пуделочко до вуха і наслухаю, що мені хрущик хоче повідомити. То така забава ще з дитинства, бо тоді приходять до мене в спомини золоті дні, оповиті медовим сяйвом сонця.

- Тьху, - сказав капрал. - Забирай свого хруща.

Кулюс чемно подякував. Канцеляристи, що сиділи за бюрками, не зводили з нас очей, і капрал, аби задовольнити їхню цікавість, мрукнув:

- О, маєте! Червоний душій.

Всі одразу пожвавилися. Пані в окулярах промовила:

- Навіть пристойно виглядає.

- Тим і брав, - сказав капрал таким тоном, ніби він усе вже знав про душія.

- Нарешті я зможу вбрати свого червоного капелюшка, - сказала пані.

- А нині ви його при собі не маєте? - запитав невинним голосом душія.

- Ні! - скрикнула пані істерично. - Не маю!

- Шкода, - зітхнув душія.

- У нього на совісті двадцять чотири жертви, - сказав капрал. - То вам не помпка від ровера.

- Перепрошую, двадцять три, - поправив душія. - І я не якась там помпка, а цілий ровер.

- Ну, нічо, нічо, - хитнув головою капрал, - тобі не довго вже лишилося. А це, - показав на мене, - особливий фрукт. Розвалив череп чоловікові своєї коханки. Тесаком до м'яса. Попав рівно посередині, осюди-во, - і він показав на своєму лобі, куди попав тесак.

- Не, - похитала головою жінка. - Такого я ще не чула. Аби чоловік забив коханця
- таке буває і не раз. Але щоб навпаки?

- Ну! - пожвавився капрал. - Та ж бачите, до чого то йде? Весь світ стає дибки.
Мало того, що помпував його жінку, то ще й уколошкав чоловіка, як якогось
бузівка.

- І я вам скажу, - промовив пан з папіроскою, - що то не так просто. Колись мені
довелося кабанчика бити, то я сокирою не попав у центр чола, а він, бач,
тесаком! Майстер! Різником працював, що?

- Де там. Пердолений фордансер, - скривився капрал. - А той, - тут він нарешті
звернув увагу на Кулюса, - закатрупив пана Мрожка.

- Не хочачи, - поправив Кулюс з ввічливою усмішкою.

- Пана Мрожка! - промовив задумливо старший пан з папіроскою за вухом. -
Того, що сидів у нас за багатоженність?

- Ая, того самого. Так що, коли подумати, фацет навіть добру справу зробив би.
Бо нема чого такому пройдисвітові кубітам життя псувати. Але дубель-пусто: пан
Мрожко нинька ожив після тижневого омертвіння, а наш Кулюс, замість піти за
кілька днів до Пана Бога, буде ту цілих три роки байдики бив.

- Що ви кажете! - здивувався старший пан. - Ожив! Яка шкода.

- О, - втрутився Кулюс, - то була така скотиняка, що якби ще десять разів ожив,
я б його десять разів добивав. Можна сказати, я хотів зробити послугу для світу.

- Цить, - grimнув капрал. - А пан Мрожко, між іншим, хлоп з головою,
університет закінчив.

- Е, тоті університети до добра не доведуть, - сказав старший пан.

- І я так кажу, - погодився капрал. - Воно, бачте, хоч люди й кебетні, але непевні.
Доки злочинець на волі, панікують, що його ще не впіймали, а коли він тутечки -
здіймають крик, що над ним знущаються. А насправді вся їхня наука гівна варта.

Справжня наука починається в нас. Бо хто всі революції робить? – тут його очі на мент зблиснули нервовим вогнем і погасли, а я подумав, що цей блиск у його очах не віщує для мене нічого доброго, бо це не людина, а уламок муру без жодної щілинки, з якої могла б пробитися трава. – Вчені! Не далі, як учора, ми їх розганяли.

– То там, на Мощеній?

– Ая. За якусь сик... сик...

– Сиксуальну революцію, – підказав Кулюс.

– О, і ти там був? – суворо глипнув капрал.

– Тіко як спостерігач.

– Сиксуальну! Треба ж! – хитав головою старший пан. – У мене онучка – ще йно тіко підросло, а вже за хлопцями заглядає.

– Еге, як той казав, ні цицьки, ні пицьки, а дупою круте.

Старший пан ображено зиркнув на капрала і нахилився над паперами.

– Ну, гаразд, – сказав капрал, – нам пора. За мною.

Далі ми зійшли вниз і опинилися в приймальні, яка нагадувала лікарняну, бо там була вага, зростомір і ванна за перегородкою. За столом сидів тюремник і щось писав у великій книзі.

– Зміряй і зваж, – сказав капрал.

Кулюс важив 110 кіля, а душій 65.

– Такий хробак, а задушив двадцять чотири кобіти! – дивувався тюремник.

– Перепрошую, але іно двадцять три.

Капрал розсміявся:

- Для шибениці то не має жодного значення. Тепер ти, - кивнув мені.

- Вага вісімдесят два, - сказав тюремник. - Зріст метр вісімдесят п'ять.

- Добра тичка гівно мішати! - засміявся капрал. - А тепер ходімо за мною.

Ми рушили довгим коридором, кроки відлунювали і зникали у відгалуженнях. Біля камери з металевими дверима капрал зупинився.

- То для страченців, - пояснив Кулюс.

- Мовчати! - гаркнув капрал і крутнув ключем у замку.

В камері сидів огрядний парубійко.

- Здоров був, Лабасю! - привітався капрал.

- Дай Боже й вам, пане капрал, - відповів той, радісно усміхаючись.

- Як ся маеш?

- Дякую, добре. Якщо ви маєте на увазі мій стан нервовий, я в цілковитому порядку.

- Ти причастився?

- Ні, пане капрале.

- Чому? Хіба ти забув, що за чотири дні підеш туди? - і він вказав на зелені двері в кінці коридору.

- Е-е, ні. Через три дні, пане капрале, ви помилились.

- Невже таки через три?

- Авжеж. Бо через чотири дні туди піде Мальвіна. Я добре пам'ятаю.

- Гм... І справді. Я й забув про Мальвіну. То вона переживе тебе на цілий день?
Ха-ха-ха!

- Ха-ха-ха! - підхопив Лабась.

- І тобі не страшно? Підеш сам? Не доведеться тебе волочити через увесь коридор?

- А таки сам. Коли мені ноги будуть підгинатися, знайте, що це не мене поймає страх. Чуєте? Не мене. А мое жалюгідне тіло! Так, це мое тіло підводить, і воно навіть зараз починає тремтіти при одній лише згадці про зашморг. Ха-ха-ха!

Тепер він сміявся сам, капрал, насупивши брови, покусував нервово губи, йому, видно, перестав подобатися цей сміх. Я зиркнув на душія, він стояв блідий, його довгі пальці тремтіли.

- Я привів тобі напарника, - нарешті видушив сухо капрал. - Піде туди після Мальвіни. - Він підштовхнув душія до камери, той, повільно переступаючи, увійшов і завмер біля стіни. - А коли захочеш, я організую вам з Мальвіною посиденьки чи то пак полеженьки. Дайся чути. А в той найважливіший у твоєму житті день, звісно після того дня, коли ти прийшов на світ, я можу навіть тобі прислати чарку коньяку.

- Перепрошую, пане капрале, але лікарі мені суворо заборонили вживати алкоголь. Можуть бути непередбачені наслідки, а ви потім будете відповідати.

Капрал затрясся від сміху і, підморгуючи нам, хихотів:

- Ото ску... ску... скурвий син, не?

Помітивши, що капрал зібрався зачиняти камеру, Лабась запитав:

– Маю тільки одне питання... Е-е, як би то сказати... чи то буде боліти? Бо, знаєте, я до болю ставлюся з острахом. Одного разу мене вкусила оса, і я дістав шок, з якого мене ледве отямили. Розумієте, про що мені йдеться? Дуже не хочеться зіпсувати вам вашу відповідальну роботу.

Капрал наморщив чоло, похитав головою і відповів:

– Лабасю, ти й не підозрюєш, як нам тут усім буде тебе бракувати. Ми ж уже, можна сказати, зріднилися. Навіть не уявляю собі, як, прокинувшись одного ранку, не почую твого бадьорого співу. Тому для тебе зробимо все в найкращих наших традиціях. Процедура буде зведена буквально до кількох секунд. Раз-два – і ти вже тріпочеш крильцями в дорозі до неба.

– Це добре. Дуже добре, пане капрал. Просив би-м тільки про одну послугу. Чи не можна мені, наприклад, завтра організувати генеральну репетицію. Ну... примірятися... прилаштуватися... розумієте, що я маю на увазі? Бо ану ж у відповідальний день мотузка виявиться закоротка або задовга, її будуть підтягувати, або навпаки опускати, а я буду стояти й чекати. І тоді жодним чином не вкладетеся у ті кілька секунд. А я б щиро бажав, аби сталося саме так, як ви ото розповіли: раз-два і фю-урр!

– Гм, цілком слушне прохання. Дійсно, так часами буває, що шнурок не допасований через те, що перед тим вішали якогось курдупля або навпаки – цимбала. Охоче прислухаюся до твого прохання і обговорю його з паном директором. Всього найкращого.

Після цього він зачинив камеру. А тоді, звертаючись до нас, промовив:

– Мальвіна! Краля з вищого світу. Пінка-сметанка, хе-хе! А теж туди – отруїла свого чоловіка, бо хотів з нею розлучитися. Людська скнарість веде до загибелі. Ходімо далі. – Дорогою продовжив: – Але гарна бестія! Шкода таку красу вішати. Як лише уявлю собі це пречудовне тіло на мотузці... як воно теліпається, смикається... Хотите, покажу?

Капрал підморгнув нам і рвучко звернув убік, ми проминули ще один довгий коридор і зупинилися перед металевими дверима, на яких була табличка з написом «Мальвіна Ходинецька». Капрал відчинив двері. З кутка в куток ходила вродлива довгонога білявка років тридцяти.

– А-а, пане капрал! – усміхнулася вона. – Кого це ти мені привів? Хочеш аж двох мені підселити?

– Не, просто хотів, аби вони подивилися на тебе. Краса потребує уваги. Хочу, аби вони запам'ятали тебе і носили у своїй пам'яті, знаючи відтепер, що навіть такий втілений янгол може перетворитися на бестію.

– Ой, не треба мені тут папільотки на голові крутити[27 - Папільотки на голові крутити – у значенні «морочити голову». Папільотки – бігуді.]. Ви знали мого чоловіка? Ото була бестія! Мав купу коханок, а я то все мусила терпіти.

– То чому була така дурна та й не найняла когось, аби дав йому по голові, а сама взялася труїти? Уявляєте, – звернувся до нас, – ще й сама пішла до аптеки й купила трукту. То ж треба розум мати!

– Ну, так... – погодилася білявка. – Другий раз я б так не попалася.

– Другого разу не буде... Там у мене є один молодик, який за три дні обідати буде на небесах. Він не проти зустрітися з тобою тет-а-тет. Таку маленьку послугу я можу зробити для вас. Просто хотілося б, аби таке перфектне тіло ще отримало свою порцію втіхи. Га? Що скажеш?

– Ах, як ви смакуєте подібні слова! З вас вийшов би добрий кухар, а вийшов...

– А вийшов?..

– А вийшов лантух гівна!

– Ну, курва!

Капрал роздратовано затраснув двері, підборіддя його тряслося. Він скомандував іти поперед нього, ми пройшли ще зо сто метрів і опинилися біля дверей нашої камери. Скреготнув ключ.

– Ну, будьте, як вдома, – кпив собі капрал. – Скоро обід.

Віконце з ґратами високо вгорі демонструвало нам клаптик неба. Стіни були розписані різноманітною базграниною, траплялися віршики і малюнки. По обидва боки камери тяглися дерев'яні причі, на яких лежали сінники, застелені коцями. За хвилину нам принесли простирадла з сірого грубого полотна та подушки, напхані соломкою. До стін кріпилися полички з мисками, ложками та особистими речами. Під вікном стояв невеликий стіл. Причі й стіл приміцтовані були залізними штабами до підлоги. Камера була розрахована на чотирьох. Двоє інших в'язнів дивилися на нас з нижніх прич вивчаючими поглядами. Один з них був доволі грубим і присадкуватим з великим картопляним носом, він забурчав:

– Шо, знову «долиняри» чи «павуки»? – натякаючи на «долинярів», що крадуть з кишень, і «павуків», що крадуть «павутину» – випрану білизну з горищ.

Другий, старший хлоп, скидався на сухотника, аж закашлявся так сміявся. Кулюс окинув оком причі й промовив:

– Я Кулюс. Запам'ятали? Ну, то йо. Мені закатрупити, як два пальці обслинити. І таких гівнюків, які регочуть без причини, я з особливим задоволенням чикрижу майхером[28 - Майхер – ніж.]. А це мій кумпель Стефко, – він зробив паузу, мовби спостерігаючи, який ефект викличе мое ім'я, і повторив: – Стефко. А тепер язда[29 - Язда – геть.] нагору, бо наші причі внизу.

Грубий повагався лише мить, врешті встав і переставив свого сінника нагору, а з верхніх зняв і дбайливо розстелив унизу. Те саме зробив сухотний.

Двері відчинилися і нам принесли обід: кожному по дві бляшані миски. В одній була зупа, а в другій картопля розбовтана з водою і доправлена борошном. Дісталось нам і по дві скибки чорного хліба. За столиком було місця тільки для двох. Кулюс кивнув мені, і ми з ним сіли їсти, ті двоє їли на своїх причах і сопіли незадоволено. Кулюс їв з апетитом і аж прицьмакував. Я не відчував голоду і бульбу віддав Кулюсу.

Так почалося мое життя за ґратами. Тричі за день до камери заходив в'язничний сторож, роздаючи снідання, обід, вечерю. Годували нас переважно пенцаком[30 - Пенцак – перловка.], а тижні ми рахували від бульби до бульби, бо її давали по п'ятницях. О шостій вечора була перевірка: обстукували ґрати, оглядали камеру, борони Боже мати олівця або ножа. Раз на тиждень можна було дістати польську книжку, але що мої сусіди книжок не читали, я замовляв собі ніби й для них і

поринав у фантазійні світи, далекі від того, який мене оточував. Згодом ми з тими двома здружилися. Кулюс поцікавився у сухотника, за що його посадили. Він замріяно поглянув на стелю, вкриту темно-сивим шміром[31 - Шмір - мастило.], і промовив:

- Можливо, я зарізав кого-небудь.

- Як? Ти не пам'ятаєш, чи зарізав когось?

- Не, не пам'ятаю. Прокидаюся зранку, а біля мене труп.

- Жіночий?

- Та я що - збоченець, курва? Ясно, жіночий. Я би з чоловічим трупом у ліжку не ліг нізащо.

- Чекай-чекай, виходить, ти ліг у ліжку таки з трупом, а не з живою жінкою?

- Можливо.

- Що значить можливо? Ти й цього не пам'ятаєш?

- Нічого не пам'ятаю. Прокидаюся - труп. Придивляюся - люксова дама! Баєчне волосся, а перса! Перса, як дині! А живіт... живіт, як галявина... а може, як полонина... тут тобі плай... там тобі гай...

- Ага, з тобою зрозуміло, - задоволено похитав головою Кулюс. - Убив. А ти за що? - до грубаса.

- Я філософ. Але моя філософія страшніша за будь-яке вбивство. Кожен, хто ознайомиться з моєю філософією, стане не просто вбивцею, а серійним убивцею.

- О, цімес! Давно мріяв стати серійним, - затер руки Кулюс. - А то якось у мене не вийшло. Після першого загребли.

– Бо вбивство – це теж мистецтво, і його треба робити чистими руками. Мусит бути спеціальна підготовка.

– А-а, то ти працював саме над нею?

– Власне. Правда, запровадити в життя не встиг. Але не пробуйте мене на цю тему розбалакати. Доки мої філософські роздуми не оформляться в завершену працю, ніхто не почує від мене нічого конкретного.

З нашого вікна, коли стати на ослін, видно було камеру ч. 21 на першому поверсі лівого крила в'язниці. Не раз, коли вартового на коридорі не було, я заглядав до вікна, щоб побачити, хто там сидить, але не бачив нікого. Та не минуло й місяця, як нас із Кулюсом перевели саме до тієї камери, яка була набагато більшою, і жило там двадцять два в'язні, переважно молодики, яких звинуватили в належності до ОУН. Частина з них були неповнолітніми. Був також один комуніст Йосип Шварц[32 - Шварц Йосип – член КПЗУ, український письменник, публікував прозу в галицькій пресі під псевдонімом Йосип Чорненький, виїхав до ССРСР і був репресований, по війні виїхав до США та опублікував спогади.], якого затримали з летючками. Також було два кримінальники: сільський коваль, що забив на п'яну голову іншого пияка, а другий – звичайний злодій, який відразу заявив, що є старостою келії і з «клявісом»[33 - Клявіс – ключник.] буде говорити лише він. А ми, «цувакси»[34 - Цувакс – новак.], маємо в усьому його слухати.

Кулюс його ввічливо вислухав, взяв за груди і промовив тихо, але виразно:

– Я є Кулюс. Запам'ятав? Я староста. А то, – вказав на нього, – мій заступник. І запам'ятай: я б'ю іно раз. Але на амінь.

Більше ми з ним проблем не мали. А загалом Шварц був цінним кадром, бо передплачував кілька львівських газет, а ми мали змогу їх читати. Попри комуністичні переконання і єднання усіх пролетарів, він залишався патріотом свого народу і болісно переживав, довідуючись, як у Речі Посполитій щороку наростає антисемітизм.

Оунівці спочатку зиркали на нас вовком, але скоро розвідали, що ми свої. Вони були дуже добре зорганізовані й всі вільні години займалися тим, що вивчали історію, літературу та вправлялися в мовах, хто які знав. А що я читав товсті романи, то потім прохали мене переповідати зміст. При тім, що хатранки[35 -

Хатранка – обшук.] відбувалися часто, тим хлопцям дивним чином вдавалося отримувати й передавати далі різні українські книжки, які вони читали упівголоса, та ще й дописувати до в'язничної газети, яка теж мандрувала з келії до келії. Такі порядки були й в інших камерах, де оунівці складали більшість, а де їх було мало, доводилося проблему вирішувати на в'язничному подвір'ї, беручи в облогу старосту такої неприхильної до українців камери. Часом доходило до бійок, бо «кіндери»[36 - Кіндер – блатняк.] намагалися усіх собі підкорити. Бійки починалися тільки вечорами, коли камери замикали на ніч, тоді бійки перетворювалися на справжні баталії, в повітря злітали полиці й рури з ліжок. На ту пору, коли я потрапив до Бригідок, націоналісти отримали перемогу на всіх в'язничних фронтах, і панувало перемир'я, але в нашій келії на стелі ще виднілися засохлі бризки крові.

Шварц поводився тихо, лише інколи намагався встрявати, якщо мова заходила про сталінські репресії чи Голодомор, але його хутко зацитькували. У річниці вбивств Петлюри й Коновальця по всіх Бригідках оголошено бойкот комуністів. У інших камерах їх було чимало, а ми мали лише одного маленького куцоного Шварца. Але як бойкот, то бойкот, і ми повідомляли йому, щоб того дня не смів до нас озиватися взагалі. Шварц дотримувався обіцянки, а як чогось потребував, обмежувався мигами. Зрештою, ми не мали до нього жодних упереджень, якось він нам признався, що дописував до українських комуністичних видань під псевдо Йосип Чорненький.

Час волікся поволі, але тільки доти, доки я в тому в'язничному часі перебував, а коли він скінчився, залишився позаду разом з тюремним смородом, то ті три роки скидалися на доволі короткий термін через те, що сірість днів і ночей була завше та сама, і дуже рідко щось із того сувою можна було виокремити.

V. Андреас

1

Як я жив до другої війни, ліпше не розповідати, це було безконечне намагання впорядкувати своє життя, я хапався за все одразу, але зарібки мені йшли тяжко. Все, що могла мені запропонувати мама, – бути трагачем[37 - Трагач –

вантажник.], однак то було не для мене, що таке трагач, я вже знав, бо кілька днів відгарував на базарі, ні рук, ні ніг потім не чуєш, а все, що заробив, пішло за вітром у шинку. Я шукав чогось легшого, не завжди вдало, мама намагалася мене напоумити, але я її не слухав, не раз і в цюпі доводилося побувати, бо в пошуках вигідної праці потрапляв у погану компанію. У мене було чимало знайомих серед злодіїв, в основному долинярів, які товклися по базарах, сам я тим гешефтом не бавився, лише не раз попивав собі з ними в кнайпі. Але як на початку тридцятих вдарила криза, їхні зарібки сильно впали, і вони вирішили залишити в спокої покупців, а взятися натомість за продавців. Так ото вони обклали податками всі ятки й за невивплату мстили – били власника, трошили ятку або не пускали до неї покупців. На такі акції вони й мене залучили. Кожен новий перекупник мусив заплатити «вписове», інакше на базар не пускали. Але після того, як нас усіх скрутила поліція, і я відсидів два місяці, то порвав з ними.

Попри всі ті негаразди були в мене й світлі дні, коли я міг займатися своєю улюбленою справою – поповнювати колекцію гудзиків. Доводилося для цього вдаватися до різних способів, але тут мета виправдовувала засоби на всі сто відсотків. Довідавшись, що 11 березня 1933 року до Львова прибуде фундатор футуризму й особистий приятель Муссоліні Філіппо Томмазо Марінетті, я загорівся будь-що-будь потрапити на зустрічі з ним. Газета писала, що ввечері того дня поет має оглянути виставу за своєю п'єсою «Полонені» в Оперному. Я помчав до театру і купив найдешевший квиток, який був, а наступного дня з хвилюванням сидів на гальорці й чекав Марінетті. Коли він з'явився у своєму чорному фраківі, публіка привітала його стоячи. Я ледве досидів першу дію, і ще вона не закінчилася, а я вже мчав до буфету, цілком слушно розраховуючи на те, що поет мусить чогось напитися. І так сталося: він прийшов до буфету у супроводі цілої армії прихильників і писак, вони так біля нього юрмилися, що поет навіть не міг наблизитися до прилавка, аби замовити собі щось. Врешті гукнув через голови, і йому передали келих шампана, він попивав, а довкола нього вирували неабиякі пристрасті, жінки тицяли листівки для автографів, журналісти розмахували записниками, а незабаром у невеликому приміщенні забракло повітря, стало жарко, Марінетті час від часу витирав піт з чола, врешті не витримав і скинув свого фраківі. Хтось послужливо підхопив його і повісив на вішак, а я тільки й чекав тієї миті, аби підкрастися і в тому шумовинні тихенько втяти гудзичка з його фраківі. Після того я так само тихенько й зник. Наступного дня газети писали, що інсценізація авторіві сподобалася навіть більше, ніж римська, особливо він хвалив світляні ефекти. А після вистави відбувся бенкет на честь гостя в «Жоржі». Про запропалий гудзичок не було ані слова. Шкода.

А після вистави відбувся бенкет на честь гостя в «Жоржі»

Друга поважна справа, якою я перейнявся зі щирим серцем, – перемитництво[38 - Перемитництво – контрабанда.]. Я зібрав невеличку гранду, і ми час від часу перетинали советський кордон. Туди несли різні вживані манелі – одяг, взуття, а назад – лантухи з соняшниковим насінням. Те насіння ми потім з успіхом продавали, а вбрання нам діставалося майже задарма, бо ми його брали в покійників, тобто не в самих покійників, а в їхніх родичів. Мали ми стійку на Личакові й пильнували, коли ховають якогось пристойного хлопа чи порядну кобіту. Я в таких випадках приєднувався до жалобної процесії та заводив розмову з ким-небудь, переважно з молодими кобітами, я хвалив небіжчика, казав про нього теплі зворушливі слова, вдаючи давнього знайомого, але, мовляв, давно ми не бачилися, а тепер мені так його бракуватиме. При цьому я довідувався чогось більшого про нього, а коли відбувалося прощання, я вихоплювався наперед і промовляв так, що нарід починав сьорбати носами, хлипати й завивати. Промова в мене завше була одна й та сама, я знав її напам'ять і міг залежно від обставин і від реакції слухачів то піднімати голос, то опускати, а як деколи помічав замало емоцій, то сам починав ридати. Після таких промов мені дякували, обнімали, а потім тягнули на поминки. Найбільше мені подобалося смалити халяви до молодих удовичок. Я їх ніколи не залишав напризволяще, після похорону вів попід руку і знову мовлю прийнятні для їхніх вушок слова, змальовуючи їхнє майбутнє сумирне життя, в якому навіть після втрати чоловіка знайдеться місце і для щастя. За столом я теж сумлінно дбав про вдовичку, майже нічого не їв, щоб не відволікатися, а в самому кінці, як прощалися, з почуттям досконало виконаної гри, отримував запрошення на візит. Не скажу, що завжди, але в переважній більшості удовички згодом віддячували мені не тільки лахами свого чоловіка, але й усім решта, й готові були хоч зараз іти під вінець, але я стримував їх тим, що про це подумують люди, а коли вже людська думка переставала бути актуальною, зникав.

Часом траплялися непередбачені пригоди. Якось на похороні після того, як я виголосив свою коронну промову і довів людей до сліз, раптом упізнав Гелю, одну зі своїх жертв, вона виявилася подругою Зосі, свіжої удовички, і не встиг я підбити клинці до тієї, як Геля вхопила мене за руку і просичала у вухо все, що про мене думає. «І ти це кажеш після того всього, що між нами було? – запитав я

тремтячим від хвилювання голосом. – Невже нам було з тобою так зле?». – «Але ж ти пропав, гульвісо, пропав і не давав про себе чути». У голосі її вчувалося, що вона готова все мені вибачити, то я її, як умів, заспокоїв, аби не влаштувала скандалу. А все ж таки без скандалу не обійшлося. Зося жила з дітьми й нянькою і привести мене додому не могла, тоді врешті я вмовив її піти до готелю «Краківський», де в мене був знайомий адміністратор. Та тільки ми зачинилися в номері, і я почав стягувати з неї всі її гесици[39 - Гесици – різні дрібні речі.], як за дверима пролунали голосні крики. То Геля сперечалася з адміністратором, він наполягав, що в номері нікого нема, а вона кричала, що бачила, як я завів сюди даму. Зося кинулася вдягатися, а при цьому ридала і бідкалася, що так підвела свою найкращу подругу. Геля тим часом гаратала в двері руками й ногами. Я чув, як з сусідніх номерів повиходили люди, і у коридорі там уже панував гармидер і сміх. Нічого робити, я перекрутив ключа в дверях, різко відчинив, і Геля, не втримавши рівноваги, впала на паркет, а я, увібравши голову в плечі, хутенько вислизнув на коридор і помчав геть. Наступного дня Геля підстерегла мене на Кракідалах[40 - Кракідали – місцина за Оперним театром.], де я забирав гроші за продані лахи, і дала по писку. У неї самої був синець під оком і розбита губа. Зося, видно, взяла верх. Я поцілував Гелю в щічку, повів до готелю та зробив усе, аби потішити її вражене самолюбство.

Врешті я вмовив її піти до готелю «Краківський», де в мене був знайомий адміністратор

Діло поволі пішло так вдатно, що мама перестала гдирати й змирилася, бачачи, що я якісь зарібки до хати приношу. Одне слово, перебивався я з табаки на тютюн, аж поки не втелющився в таку історію, що заgrimів до буцегарні надовго.

Сталося це так. Разом з моїм кумплем Левком поцупили ми течку в одного фацета. Ми тоді добряче хильнули в кнайпі «Під Цапком» на Казимирівський, а той бамбула теж собі дав за крават і сидів з посоловілими очима. Левко й каже, смикнімо йому течку, мо', в ній шось путне є. Тоді я пішов до того гостя ніби прикурити, а Левко потягнув течку, а відтак ми дали драла. Того вечора я подався ночувати до Левка. В течці ми знайшли іно трохи золотих, посвідчення

на ім'я Януша Томашевича, радника, ну і повно магістратських паперів. Я так собі їх проглянув і бачу, що то папери неабиякі, бо там були навіть військові плани й карта з позначеними таємними схронами зброї на випадок війни. Ого, думаю, нам велика риба попалася! А що там, що там, питає, Левко. Та таке, кажу, різна магістратська писанина. Шось важливе? Не. А вночі, як Левко заснув, я тоту карту з позначками вийняв і запхав за образ у куті. Левко жив сам, все в нього було в порохах, і той образ був запорошений, виглядало на те, що не скоро туди хтось полізе. Але наступного дня вже «Nowy Wiek» дає оголошення: хто, мовляв, знайде таку і таку течку, дістане нагороду. Підемо разом, каже Левко. Якого дідька, кажу я. Ану ж то пастка, чого нам двом світитися, мені одному буде легше відбрехатися, аніж двом. А то знаєш, як буває, – розведуть по різних кімнатах і почнуть допитувати і, якщо покази не збіжаться, наші писки будуть прані.

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примітки

1

Хома Осип (1917–1958) – один із найкращих боксерів довоєнної Європи, член ОУН, доброволець дивізії «Галичина», брав участь у битві під Бродами, воював в УПА під псевдом «Боксер». Восени 1947 р. із рейдовою повстанською групою перейшов у американську зону окупації Німеччини. У 1951 р. з родиною переїхав до США. Помер у шпиталі, не перенівши операції.

2

Двірець – вокзал.

3

Трикутник смерті – трагічна ситуація на фронті в 1919 році, коли армія УНР опинилася в оточенні більшовиків, білогвардійців та поляків. Тоді від тифу померло 25 тисяч вояків.

4

Шляфрок – халат.

5

Коляція – вечеря.

6

Гредель Річард, барон (1890–1964) – власник маєтності й палацу в Сколе.

7

Гредель, Валерія, баронесса – до 1944 року жила в Сколе, померла 1971 року у Відні

8

Аграфка – шпилька.

9

Пан Едзьо – те саме, що кльозет.

10

Газардист – азартний гравець.

11

Газард – азарт.

12

Фордансер, дансер – фаховий танцівник, найнятий ресторацією для заохочення публіки.

13

Карнет – маленька картонна папочка, в яку вкладали рахунки в ресторанах.

14

Емерит – пенсіонер.

15

Мельоник – капелюх з вузькими крисами, який був модний за Австрії.

16

Райдувати – їздити.

17

Адресар – адресова книжка.

18

Пів чорної – маленька порція кави.

19

Анцуг – костюм.

20

Цюпа – в'язниця.

21

Меценат – адвокат.

22

Крават – краватка.

23

Аршеник – арсен, миш'як.

24

Гранда – компанія.

25

Мундуровий – той, хто носить мундир: залізничник, пожежник, поліцей і т. д.

26

Корсо – місце, де любили прогулюватися львів'яни, те саме, що «стометрівка», тепер проспект Шевченка.

27

Папільотки на голові крутити – у значенні «морочити голову». Папільотки – бігуді.

28

Майхер – ніж.

29

Язда – геть.

30

Пенцак – перловка.

31

Шмір – мастило.

32

Шварц Йосип – член КПЗУ, український письменник, публікував прозу в галицькій пресі під псевдонімом Йосип Чорненький, виїхав до ССРСР і був репресований, по війні виїхав до США та опублікував спогади.

33

Клявіс – ключник.

34

Цувакс – новак.

35

Хатранка – обшук.

36

Кіндер – блатняк.

37

Трагач – вантажник.

38

Перемитництво – контрабанда.

39

Гесики – різні дрібні речі.

40

Кракідали – місцина за Оперним театром.

Купить: https://tellnovel.com/vinnichuk_yur-y/cenzor-sn-v

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)